بیری چەپ و دۆزی سەربەخۆیی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان

نووسینی: د.کامەران ئەمین ئاوە

کۆکردنەوە و ئامادەکردنی: ڕەحمان نەقشی

سەرچاوە
Serchawe

بیری چەپ و دۆزی سەربەخۆیی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان

* ئۆکتۆبر و کورد...
* کوردی ڕۆژهەڵات و یەکیەتیی سۆڤییەت...
* حیزبی کۆمۆنیستی ئێران و کێشەی نەتەوەیی...
* پرسی کورد لە سەربەخۆییەوە بۆ خودموختاری...
* بیری چەپ و پرسی نەتەوەیی لە نێوان ساڵەکانی ۱۳۲۰ هەتا ۱۳۵۷ی هەتاو...
* چەپ و مەسەلەی نەتەوەیی پاش شۆڕشی ساڵی ۱۳۵۷ی هەتاویی...
* چەپی کورد و پرسی نەتەوایەتی...

نووسینی: د. کامەران ئەمین ئاوە

(۱)

«کورد بە هەمو هێزی خۆی ئەچریکێنێ ئەڵێ کوردستانماڵی خۆمە، بە کەسی نادەم؛ و وڵاتی خۆم بۆکەس بەجێ ناهێڵم، لە کوردستان بووم لە کوردستان ژیاوم و ئەژیم، ئەبی هەر لە کوردستان و لە ڕێگای کوردستاندا بمرم»

گۆڤاری نیشتمان ژمارەی یەک، پوشپەری ۱۳۲۲

سەرچاوە Serchawe

هاتنی بیری چەپ بۆ ئێران لە سەدەی ١٩ی زایینی و بە تایبەتی ڕوودانی شۆڕشی ئۆکتۆبر لە ساڵی ١٩١٧ لە ڕووسیەدا هاوکات بوو لەگەڵ گەشەسەندنی بیری ئازادیخوازی و دادپەروەری سۆسیالیستی و سەرهەڵدانی ڕێکخراوەی چەپ و تێڕوانینێکی دیکە بۆ چارەسەرکردنی زوڵم و زۆری چینایەتی، ودەستهێنانی سەربەخۆیی و وەدەرنانی ئەمپیریالیسمی ئینگلیس لە ئێران. ئەم ڕەوتە کاریگەریی لەسەر کوردیش هەبوو.

لە کاتی دەسەڵاتدارەتیی ڕەزاشادا کورد قەڵاچۆ کرا، «سەرکوتکردنی شۆڕشی سەردار ڕەشید، سەرۆکی کەڵهۆرەکان لە ساڵی ١٩٢٣؛ شۆڕشی جەعفەر سولتان، سەرۆکی عەشیرەتەکانی هەورامان؛ کوشتنی سمایل ئاغای سمکۆ لە ١٨ی ژوئیەی١٩٣٠؛ سەرکوت و دوورخستنەوەی جەلالییەکان بۆ ئیسفەهان و قەزوین لە ساڵی ١٩٣٦ و کوژرانی پتر لە سەتا ٤٠ی ئەوان لە کاتی ناردنیان بۆ ئەو دوو شارە؛ تیرباران و کوشتاری پتر لە ١٠ هەزار کورد بە دەستوری ژێنراڵ ئەحمەدی؛ هەروەها لە بەندیخانە خستنی زۆرتر لە ٤ هەزار کوردی ڕۆژهەڵات لە دەیەی ١٩٣٠ بە هۆی ڕاپەڕین دژی حکوومەتی پاشایەتیی ڕەزاشا؛ هاوکاری لەگەڵ سپای تورکیە و عێراق بۆ سەرکوتی کوردەکان و گۆڕانی ناوی بەشێک لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و پێناسەکردنی وەکو ئازەربایجانی ڕۆژئاوا لە ساڵی ١٣٠٧ی هەتاوی بەشێک لە سیاسەتەکانی حکوومەتی تاران بۆ سەرکوت و تواندنەوەی کوردی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، تێکدانی سنوورەکانی جوغرافیایی و داگیرساندنی ئاگری دووبەرەکی لە نێوان کورد و ئازەری بوو. یەکێک لە شێوەکانی دیکەی حکومەتی ڕەزاخان بۆ سەرکوت و تواندنەوەی خەڵکی کورد سیاسەتی هەڵوەشاندنەوەی کۆچەرایەتی و بە زۆر نیشتەجێکردنی عەشایر و هۆزە نیوەکۆچەر و کۆچەرەکان لە وڵات بوو(...) ئەم تەگبیرە ڕۆڵێکی بەرچاوی لە کۆجێی ئابووری - سیاسی - نیزامی وڵات گێڕا. کۆجێی دژەمیللی و دژە دیموکراتیکی ڕژێمی پەهلەوی کە یەکێک لە هێمانەکانی بەزۆر نیشتەجێکردن(تەختە قاپی یان ئارانشینی) بوو، بە پێی ئەو خسارە قەرەبوونەکراوانەی کە بۆ جەماوەری زەحمەتکێشی کوردی هەبوو و بوو بە هۆی کوشتن و دوورکردنەوە و لەنێوبردنی پەیتا پەیتای هەزاران کەس لە عەشایر و هۆزەکانی کوردستان و سەدان هەزار سەر ئاژەڵ و چوارپێ و وێرانکردنی ناوچەیەکی بەرین لەم وڵاتە، ڕۆڵێکی وێرانکەری لە مێژووی ئەم ناوچەیەدا گێڕا.

ئەم چەشنە سیاسەتە لەلایەکەوە هۆی شۆڕشی بەردەوامی کوردەکان بۆ ڕزگاریی نەتەوایەتی و هەوڵ بۆ یەکگرتنەوەی کوردستانی دابەشکراو بوو و لە لایەکی دیکەوە هۆی ڕووهێنانیان بە وڵاتە دەرەکییەکان وەکو ڕووسیە و ئینگلیس بوو کە کاریگەرییەکی بەرچاویان لە سەر تەواوی ئاڵوگۆڕەکانی نێودەوڵەتیی ئێران بوو و هیچ شا و وزیرێک بێ پشتیوانیی ئەوان کە خاوەنی مڵک و ماڵ و دەوڵەتی ئێران بوون، بە دەستەڵات نەدەگەیشتن. پاش سەرکەوتنی شۆڕشی ئۆکتۆبر ی ١٩١٧ی زایینی، زۆربەی ڕێبەرانی کورد ئەم جار زۆرتر بەو هیوایە بوون تا بەڵکوو دەوڵەتی تازە پێگەیشتووی سۆڤییەت پشتیوانیی ئەوان لە خەباتی ڕزگاریخوازانەیان بێ.

سەرچاوە
Serchawe

لەوەدەچێ پێش شۆڕشی ئۆکتۆبر بە پێی ئەوەی کە لە سەرەتای دەیەی هەوەڵی سەدەی نۆزدەی زایینی پێوەندییەکی بەردەوامی بازرگانی لە نێوان شارەکانی سابڵاخ، سنە و کرمانشان لەگەڵ ڕووسیە بووە، کوردەکانی ڕۆژهەڵاتیش وەکوو خەڵکی باکووری ئێران و باکووری ئازەربایجان بە چەشنێک ئاگاداری گۆڕانکارییەکانی ئەم وڵاتە و بیری بلشویزم بووبێن.

بلیایف لە کتێبی «وەزعی سیاسیی ئێستای سابڵاخ» دا کە لە ساڵی ١٩٠٩ چاپ و بڵاوبۆتەوە دەنووسێ: سابلاخ یەکێک لە ولایەتە پڕبایەخەکانی کۆبوونەوە و بەشینەوەی هاوردەکانە و لە نێوانی ئەم ناوچەیە و ڕووسیە لە مێژە پێوەندیی ئابووری پێکهاتووە. بەشێک لە بازرگانەکانی ئەم شارە هەر ساڵ بۆ پێشانگاکانی نیژنی‌نووگۆرد دەڕۆن و بەشێکشیان تەنانەت لە مۆسکۆ نوێنەری دایمییان هەیە.» (...)«تەنیا لە ساڵی ١٩١٢ چەند بازرگانی ڕووسی بەرامبەر بە ٢٠٠ هەزار ڕۆبڵ پێستی بەرخیان لە ولایەتی سنە و هەمەدان کڕیوە و بۆ پێشانگای نیژنی‌نووگۆردیان هەناردە کردوە.»

«لە شەڕی یەکەمی جیهانیشدا کە هەریمی موکریان و بە تایبەتی شاری سابڵاخ ببووە گۆڕەپانی شەڕی نێوان دەوڵەتەکانی ڕووسیە و عوسمانیلەوە(لەوەدەچێ) ژمارە کوردێکی سابڵاخی لە ژێر کارتێکردنی ئەفسەرە ڕووسەکانی لایەنگری حیزبی سوسیال دیموکراتی ڕووسیە، خویان بە بلشویک زانیوە و لە شار و گوندەکاندا بۆ ئامانجی خۆیان هەڵسوراون». سەرۆکی ئەم کەسانە حەمە هەتیو لەگەڵ هاوڕێیانی لە شەڕێکی قورس و نابەرامبەر لەگەڵ چەکدارەکانی حکوومەتی ئێراندا کوژرا(وە).

بە پێی بیرەوەرییەکانی تێکۆشەری کورد ئەحمەد تەقی کە پێوەندییەکی زۆر نزیکی لەگەڵ سمایل ئاغای سمکۆ و شێخ مەحموود هەبوو، سمایل ئاغا بە پێی داوای خالد بەگ جبرنلی بۆ پێوەندیگرتن لەگەڵ ڕووسەکان ئەحمەد تقی بە نوێنەرایەتیی خۆی بۆ کۆنسولخانەی ڕووسیە(سۆڤییەت) لە ورمێ ناردوە تا داوا لە دەوڵەتی سۆڤییەتی بۆ پشتیوانی لە کوردەکانی تورکیە، ئێران و ئێراق بکا، بەڵام بۆ ئەو پێشنیارە وەڵامێکی ئەرێنی وەرناگرێ.

لە کتێبی «بزووتنەوەی میللی کورد»دا کریس کوچرا ئاماژەی بە هەوڵی سمایل ئاغای سمکۆ بۆ پێوەندیگرتن لەگەڵ یەکیەتیی سۆڤییەت کردوە: «بە پێی دەنگوباسان، سمکۆ لە کاتێکی زۆر ناڵەباردا کە سۆڤییەت و ئێران پەیماننامەی دۆستییان بەستبوو و یەکیەتیی سۆڤییەت چیدی درێژەی بە یارمەتیدانی «حکوومەتی شۆڕشگێری گیلان (١٩٢٠ - ١٩٢١) نەدەدا، هەوڵی دا تا سەرنجی سۆڤییەتییەکان بۆ دانی یارمەتی و ئاوڕدانەوە لە کورد ڕاکێشێ، سمکۆ، لە ساڵی ١٩٢٢ بەو ئەم مەبەستە نوێنەرێکی بۆ باکۆ نارد، بەڵام «ڕووخانی» کۆماری سۆڤییەتی ئێران»(مەبەست حکوومەتی گیلانە) وەکو ڕاگەیاندنی کۆتاییهێنان بە کاری سمکۆ پێناسە دەکرێ. لەوەبەدوا شای دادێی ئێران تەواوی هێزی خۆی تەرخانی ئەرکێک

کرد کە وەئەستۆی گرتبوو: ڕاکێشانی خێڵەکان بۆ ژێر حوکمی دەوڵەتی ناوەندی، چەککردن و تێکشکاندنی هێزی سەرۆکە نەریتخوازەکان.» بە واتایەکی دیکە چڕکردنی دەسەڵات لە ناوەند، واتە ناوەندکۆیی (تمرکز) ئێران. «لە ڕاستیدا «ناوەندکۆیەک کە پێک هات بریتی بوو لە تاڵانکردنی سامناکی وەرزێران و عەشیرەتەکان، سەرکوتی خوێناویی ئەوان، دەوڵەمەندبوونی «فەرماندەرانی سپا» وەکوو «ئاقا خان» ناسراو بە قەساب و «جان محەممەد خان» جەلادی خێڵەکانی تورکەمن و هتد(...) هەروەها ژنرال ئەحمەدی بکوژی کورد و لۆڕەکان. ناوەندکۆییەک کە بەشێوەیەکی دڕندانە و زۆر ناحەز لە لایەن ڕەزاشا و قەزاقەکانی بەکار گیرا و لە ڕێگای بەکارهێنانی شێوە ڕزیوکانی فئودالی(خەڵەتاندنی عەشیرەتەکان و قورئان مۆرکردن و ئەماندان و پاشان کوشتاری بە کۆمەڵی ئەوان و تاڵانکردنی ماڵی وەرزێران و ڕەشماڵی خێڵەکان و شێوە نزمەکانی دیکە) بەرێوە چوو.

لەم ڕەوتەدا ئینگلیس بۆ کۆتاییهێنان بە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی کورد لە ژێر ڕێبەرایەتیی سمایل ئاغای سمکۆ و پشتیوانی و بەهێزکردنی ڕەزاخان نەخشێکی سەرەکی دەگێڕێ. بە وتەی ئێحسان تەبەری «ڕۆڵی ئینگلیس بۆ بە هێزکردنی ڕەزاخان و چڕکردنی دەسەڵاتی ڕەزاخان لە ناوەند و دژی سمایل ئاغای سمکۆ و شێخ خەزعەل دوو سەرۆک عەشیرەتی بەهێز بوو کە مەترسییەکی جیددی بۆ ڕەزاخان بوون. بۆ لەنێوبردنی هەر دووکیان دەستێوەردان و یارمەتیی کارگێرانی ئینگلیس کاری ڕەزاخانی زۆر ئاسان کرد». «ڕەزاخانی سەردارسپە و پاشان ڕەزاشا تا سەرەتای ساڵەکانی ٣٠ سەرقاڵی سەرکوتی عەشیرەتەکانی عەرەب، کورد، لۆر و مەمەسنی و بەختیاری و بەلوچ و هتد (...) بوو و لە ڕاستیدا هەر لە سەرەتاوە هەتا کۆتایی پاشایەتیی خەریکی سەرکوتی بزووتنەوەی خەڵک (ڕاپەرینەکان، مانگرتن و خۆپێشاندان و خۆڕاگری تاکەکەسی) بوو و لەم ڕەوتەدا لە بەکارهێنانی هیچ چەشنە توندوتیژییەک درێغی نەکرد.

(لە ژمارەی ٧٠٧ی"کوردستان"دا بڵاو بۆتەوە)

٩ی ئاگۆستی ٢٠١٧

سەرچاوە
Serchawe

(٢)

ئۆکتۆبر و کورد

ڕەنگدانەوەی شۆڕشی ئۆکتۆبر و هیوای کورد بۆ ڕزگاری و سەربەخۆیی بە تایبەتی پاش خەرمانانی ١٣٢٠ی هەتاوی لە نێو ڕووناکبیرانی ئەو کاتە، یەک لەوان پێشەوا قازی محەممەد دەبیندرێ.

هاتنی سپای سۆڤییەت و ئینگلیس لە خەرمانانی ١٣٢٠ی هەتاوی واتە ئاگوستی ١٩٤١ زایینی بۆ ئێران، خۆبەدەستەوەدانی سپای شایی لە شەڕێکی سێ ڕۆژەدا، دەسهەڵگرتنی ڕەزاشا لە تاج و تەختی پاشایەتی لە ٢٥ خەرمانان و دوورخستنەوەی ئەو بۆ دورگەی موریس و پاشان ژوهانسبوورگ، هەروەها هەڵاتنی هێزە سەرکوتکەرەکانی شایی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان هاوکات بوو لەگەڵ لەنێوچوونی دەسەڵاتی ناوەندی لەو بەشەی کوردستان، کۆنترۆڵی ئەم ناوچەیە لە لایەن کوردەکانەوە، هەروەها سەرهەڵدانەوەی هیوای دێرینەی یارمەتی ڕووسیە بە خەباتی ڕزگاریخوازانەی کورد. بەم پێیە، «دەستدرێژی سپای سوور بۆ باکووری ڕۆژهەڵاتی ئێران، لەکردەوەدا بوو بە هۆی گەشەسەندنی بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد لە بەشێکی بەرچاو لە باکوور و باشووری کوردستان و چوونەسەرەوەی هەستی لایەنگریی(کوردەکان) لە سۆڤییەت.

لەم پێوەندییەدا عەلی گەلاوێژ لە بابەتێکدا بەم چەشنە باسی دوو کۆبوونەوەی مێژوویی لە ٨ی بەفرانباری ١٣٢٠ و ١٠ی خەزەڵوەری ١٣٢١ لە بینای ناسراو بە ‹دادگای قازی› و کاریگەریی سۆڤییەت لە سەر بزووتنەوەی کورد دەکا: «لەم کۆبوونەوانەدا کە نوێنەرانی تەواوی چین و توێژەکانی کوردستان و یەک لەوان نوێنەرانی عەشیرەتەکان بەشدارییان کردبوو، پرسی ژیانی سیاسیی کوردستان لەسەر بنەمایەکی تازە شی کرایەوە. لە کۆبوونەوەی یەکەمدا قازی محەممەد لە وتارەکەی خۆیدا ئاماژەی کرد «بەدوای سەرکەوتنی شۆڕشی مەزنی ئۆکتۆبر لە ڕووسیە و دامەزرانی ئەوەڵین دەوڵەتی سۆسیالیستی، خەباتی گەلی کوردیش لە بنەڕەتەوە گۆڕدراو و نووری شۆڕشی ئۆکتۆبر ئاسمانی کوردستانیشی ڕووناک کردەوە. ئیستێعمار[داگیرکەر] هەوڵێکی زۆری داوە تا گەلی ئێمە لەم ڕووناکاییە دوور کاتەوە، بەڵام توانایی وەدیهێنانی ئەم ئامانجەی نەبووە». لە کۆبوونەوەی دووهەمدا بریارێک بە ڕای گشتی پەسەندکرا کە لە ڕاستیدا بوو بە ڕێپیشاندەری ژیانی سیاسیی کوردستانی ئەو سەردەمە، هەروەها بەرنامەی کاری هێزە پێشکەوتنخواز و نیشتمانپەروەرەکانی گەلی کورد. لەم بڕیارنامەیەدا هاتووە:

١- گەلی کورد بە تێکڕایی یەکیەتیی سۆڤییەت بە پشتیوانی خۆی دەزانێ و بۆ یاریدەدان و هاوکاری لەگەڵ یەکیەتیی

سۆڤییەت لە شەڕی دژی فاشیستی ئەڵمان ئامادەی هەر چەشنە خەبات و فیداکارییە.
٢- تەواوی عەشیرەتەکان لەم کاتەوە ناکۆکیی خۆیان وەلادەنێن و لەهەر ئاکارێک کە ببێتە هۆی دووبەرەکی خۆ دەپارێزن.
٣- تەواوی بەشدارانی ئەم کۆبوونەوەیە ڤین و بێزاریی خۆیان دژی سەربزێوی و ڕێگری و تاڵانکەری ڕادەگەیەنن.
٤- هیچ کام لە بەشدارانی ئەم کۆبووونەوەیە نابێ بە جیا یان بێ ڕاوێژکردن، پێوەندیی لەگەڵ دەوڵەتی تاران بگرن.»

ئەم کاریگەرییە هەروەها لە نووسراوەی ڕووناکبیرانی کۆمەڵە وەکو م. فەرووخ یان بیژەن(مامۆستا زەبیحی) و هتد (...) لە بابەتگەلێک وەکوو «پەلامارەکەی ئەوسالی ئەلەمان لە رووسیا»، «انقلابی گەورەی اوکتوبر لە ٣ ژمارەدا و ئیمە و مەردم» لە نیشتمان بڵاوکەرەوەی بیری کۆمەڵەی ژ. ک دەبینـدرێ. تەنانەت لە ژێر وێنەیەکی لێنین کە لە ژمارەی ٦ی نیشتمان بڵاوبۆتەوە ئەم شێعرە نووسراوە:

«باقیە ناووت ئەتو، گەرچی دەمیکە مردووی
نا، لەنین! ماوی هەتا روژی قیامەت زیندووی».

لە کتێبی «دیاردەی کۆمەلەی ژ. ک بـو لاوەکـانی کـورد - ١٣٢٢» لە بەشێک لە نامیلکەی «دیاری مەلا محمدی کویی بـو هەلساندنی آغاوات و سەردار عەشیرەتەکانی کورد لە خەوی نەفامی» لە هۆنراوەکانی بیژن(مامۆستا زەبیحی) کەڵک وەرگیراوە:

«سەیاحەت کەن بچن بو سووەتەستان
بزانن چون بە خێرائی هەلستان
لە قەومی روس چە ظلمیکی ئەکرد(چار)
هەموی ژەهری ئەخوارد ملت بە ناچار
لە پر (لەنین) هەلستا وەک دلیران
بناغەی ظلمی چاری کرد ویران
بنایـنا دەولەتیکی سۆسیالیست
لەناوی برد بە جاریک ایمپریالیست،
لەناو کومەل بە زوری دەرکرا (خان)
بە تیلا (بەگ) خرایە بەندو زیندان

بە مەحزی هەڵکرانی بەیرەقی سوور
لەناو خەلکا نەما فیتنەو شەرو شوور
ئەلەرزیت کاکی(آغا) وەک بنی آو
کە آلای سوور و آلی دیتە بەر چاو
تەماشا کەن لە مەیدانی هەراوشەر
چلون سەربازی سوور، آزاو دلاوەر
شەوو روژ بی ووچان واتی ئەکوشن
لە جەبهەی شەر ئەلەی شەربەت ئەنوشن
بە فەرمانی ستالین: پیاوی شەرکەر
ئەدەن بەربا هەمو نەیروی هیتلەر»

ئەم ڕەوتە هەروەها لە بابەتەکانی «کوردستان» بڵاوکەرەوەی بیری حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئەو سەردەمە پاش پێکهاتنی کۆماری کوردستان بەردەوام مایەوە. شێعرەکانی هەژار، هێمن و وردی و نووسراوە سیاسی و مێژووییەکان و هتد (...) پڕن لە هیوا بە یەکیەتیی سۆڤییەت، ستالین و سپای سوور بۆ ڕزگاریی گەلی کورد.

بۆ وێنە هەژار لە ڕۆژی هەڵکردنی ئالای کوردستان لە بۆکان لە بەشێک لەو شێعرەی کە دێخوێنێتەوە دەڵێ:

«ریی نەجاتمانە پەنا بو اتحادی شورەوی
سورمە بو چاوی ایمە خاکوخولی مەسکەوی
ربی(ایستالین) بژی بولاگری مظلومان تا زەمانە خول دەدا و روزدە بەخشی پورتەوی»

مامۆستا هێمن – یش لە شێعری «آوونگی سوور» کە بە بۆنەی ڕۆینی لەشکری سوور لە «مجلس شعرای» تەورێز خوێندیەوە، دەڵێ:

«ئەی لەشکری سوور ئەی اوردووی ظفەر
ایستا کە دەروی لیرە دەچیە دەر
خودات دەگەل بی و ئەوەی بزانە
جیێ تو هەمیشە دلی کوردانە

ئەی ئەو فریشتە کوردت کرد آزاد
لە ژیر پەنجەی دیوی استبداد»

تا ئەو کاتە ئەگەر ڕووناکبیری کورد ڕێبازی چەپیشی هەڵبژاردبێ یان پشتیوانی لە حکوومەتی سۆڤێیەتی کردبێ لە ڕاستیدا بەو هیوایە بووە تا لە ژێر چەتری کۆمۆنیسم و پشتیوانیی یەکیەتیی سۆڤییەت بە ئازادی و سەربەخۆیی کوردستان بگا. لە بەشەکانی دیکەی کوردستانیش کەسایەتی و ڕێکخراوە سەربەخۆییخوازەکانی کورد بۆ ڕاکێشانی سەرنج و یاریدەی یەکیەتیی سۆڤییەت کە بەڵێنی پشتیوانی لە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازنەی نەتەوە چەوساوەکانی جیهانی دابوو کەوتبوونە گەڕ و پێوەندییان لەگەڵ نوێنەرانی ئەم وڵاتە گرتبوو. بۆ وێنە لە ساڵی ١٩٢٢ زایینی «کۆمیتەی سەربەخۆیی کوردستان (ئەرزروم)» بڕیاری دا بە یارمەتی و لە ژێر سەرپەرشتیی سیاسیی ڕووسیەی سۆڤییەتی بە مافی خۆی بگا. سەرهەنگ خالید بەگ جبرنلی سەرۆکی ئەم کۆمیتەیە لە سەرەتای دەستپێکی کۆنفرانسی لۆزاندا لە نامەیەکدا کە بۆ نوێنەری حکومەتی سۆڤییەتی نووسی «(...) دڵسارده لە یاریدەی ڕاستگۆیانەی ئینگلیس بۆ دامەزراندنی کوردستانی سەربەخۆ. هەروها بۆ وەدیهێنانی ئەو ئامانجە،

چاوەڕوانی پشتیوانی ڕووسیەی سۆڤییەتییە بۆ دامەزراندنی کوردستانی سەربەخۆ لە ژێر سەرپەرشتی ڕووسەکاندا.

کریس کوچراش لە کتێبەکەیدا بەم چەشنە باسی ڕۆڵی سۆڤییەت لە شۆڕشی شێخ سەعید دەکا: «بەڵام بەپێی وتەی ئینگلیسییەکان خالید بەگ جبرنلی پێوندیی لەگەڵ کۆنسولی ڕووس لە ورمێ گرت. بەڵام وڵامی کۆنسولی ڕووس نا بوو (...) ئەم وتەیە ڕاست یان ناڕاست تەنیا نیشاندەری ئەو ڕاستییەیە: شۆڕشی شێخ سەعید لەو پەڕی سەرنجنەدانی هێزەکانی ڕۆژئاوا پەرەی گرت و لەئاکامدا تێک شکا، ئەویش لە حاڵێکدا کە یەکیەتیی سۆڤییەت بە چەشنێکی فەرەسمی لە زمانی: (ڕۆژنامەی) ئیزوئستیا»وە ئەوی وەکو شۆڕشیک لە لایەن هێزەکانی فئودال و دژە شۆڕشی کورد کە بوونەتە ئامرازی دەستی ئینگلیس پێناسە کرد. لە باشووری کوردستانیش شێخ مەحموود مەلیکی کوردستان لە ڕێکەوتی ٢٠ ژانویەی ١٩٢٣ ز. لە نامەیەکدا کە بۆ کۆنسولی سۆڤییەت لە تەورێز بۆ وەدەستهێنانی پشتیوانیی حکومەتی سۆڤییەت ناردی، ئاماژە بەوە دەکا کە «کاتێک تەواوی جیهان لە ساڵی ١٩١٧دا دەنگی ڕاستەقینەی ئازادی و ڕزگاری نەتەوەی ئێوەی لە چەنگی چەوسێنەر و جەنایەتکاری بەناوبانگ بیست، تەوای نەتەوە و گەلانی چەوساوەی گۆی زەوی پێشوازییەکی گەرمیان لێکرد و بە هیوای وەدی هێنانی ویست و ئاواتەکانی خۆیان و بە هیوای گەورەی و پشتیوانی نەتەوەی ڕووس شۆڕشیان کرد (...). تەواوی خەلکی باشووری کوردستان مەیلێکی زۆریان بۆ دۆستایەتی لەگەڵ دەوڵەتی شکۆداری سۆڤییەتی هەیە و ئامادەی هەرچەشنە فیداکاری بۆ ئەم دۆستییەن و حازر بە پشتیوانیی ماددی و مەعنەوی لەوانن. هاوکاتیش بە ڕەسمی ناسینی مافی

یاسایی خۆمان وەک شەرتی ئەم دۆستایەتییە پێش دەکێشین». ئەم داواکارییە بێ وڵام مایەوە. سەرنجڕاکێش ئەوەیە کە یەکیەتیی سۆڤییەت کاتی سەرهەڵدانی شۆڕشی ئارارات (ساڵەکانی١٩٢٧ - ١٩٣١) بۆ دامەزراندنی کوردستانێکی سەربەخۆ بە ڕێبەریی کۆمیتەی نیزامی - سیاسی «خۆیبون» نەتەنیا پشتیوانییان لەم بزووتنەوەیە نەکرد بەڵکوو هێزی سەرسنووری سۆڤییەت لە ڕەوتی سەرکوتکردنی ئەم بزووتنەوەیەدا ناڕاستەوخۆ یارمەتیی تورکەکانی دا.»

سەرچاوەکان:

١- اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی و کردستان(سالهای ١٩٤٥ - ١٩١٧)، پروفسور لازاریف، مترجم کامران امێن آوە

٢- یادی از جنبش بهمن «نظری به پیدایش جنبش دمکراتیک در کردستان ایران» علی گلاویژ. نشریه دنیا، دی‌ماه ١٣٥٦، شماره ١٠،

سال چهارم، دوره سوم

٣- ژمارەی ٦ی نیشتمان، ڕەشەمەی ١٣٢٢، نیشتمان، بلاوکەرەوەی بیری کۆمەڵەی ژ.ک، ئامادەکردنی عەلی کەریمی، بنکەی ژین سلێمانی ٢٠٠٨

٤- دیاردەی کومەلەی ژ. ک بو لاوەکانی کورد، ١٣٢٢-١٩٤٣ لاپەرەکانی ١٤ و ١٥، پاشکۆی نیشتمان، بلاوکەرەوەی بیری کۆمەڵەی ژ. ک لاپەرەی ٢٠٩ و ٢١٠، ئامادەکردنی عەلی کەریمی، بنکەی ژین سلێمانی ٢٠٠٨

٥- رۆژنامەی کوردستان، ژمارە: ١، لاپەرەی ٢، پێنج شەممو ٢٠ - ١٠ - ١٣٢٤

٦- رۆژنامەی کوردستان، ژمارەی ٤٤، دووشەممو ١٦ بانەمەر ١٣٢٥ لاپەرەی ١

٧- تاریخ کردستان، مولفان لازایف، محوی و دیگران ص ١٨١ - ١٨٢، ترجمه منصور صدقی و کامران امین آوە، چاپ اول ٢٠٠٧، آلمان

٨- جنبش ملی کرد، کریس کوچرا، ترجمه ابراهیم یونسی، ص. ١٠٤ چاپ دوم ١٣٧٧ موسسه انتشارات نگاه، تهران

٩- سەرچاوەی سەرێ لاپەرەی ١٨٦

١٠- اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی و کردستان(سالهای ١٩٤٥ - ١٩١٧)، پروفسور لازاریف، مترجم کامران امین آوە

(لە ژمارەی ٧٠٨ی"کوردستان"دا بڵاو بۆتەوە)

٢٦ی ئاگۆستی ٢٠١٧

سەرچاوە Serchawe

٣

کوردی ڕۆژهەڵات و یەکیەتیی سۆڤییەت

لە سەرەتای دەیەی ١٩٤٠دا لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانیش کۆمەڵەی ژ. ک هەوڵی خۆی دا بەڵکوو بۆ چارەسەری مەسەلەی کورد سەرنج و پشتیوانی یەکیەتیی سۆڤییەت بۆ دامەزراندنی کوردستانی سەربەخۆ بەرەو خۆی ڕاکێشێ بەڵام یەکیەتیی سۆڤییەت بە پێی ئەم بیرۆکەیە کە سەربەرخۆیی کوردستان لە ژێر سەری ئەمپیریالیسمی ئینگلیس دایە و کۆمەڵەی ژ. ک نوێنەری دەربەگەکانی کوردستان و سەر بە ئینگلیسە، لە هاوکاری یان پشتیوانی لەم هێزە خۆی پاراست و تەواوی فاکت و بەڵگەکان دەیسەلمێنێن کە یەکیەتیی سۆڤیەت نە تەنیا پشتیوانی لە کۆمەڵەی ژ. ک نەکرد بەڵکوو «بەرپرسانی سۆڤییەت لە ئێران، کوردەکانیان لە ئەندامەتیی کۆمەڵەی ژ. ک دەپرینگاندەوە و تێدەکۆشان چالاکیی ئەم ڕێکخراوەیە بەرتەسک کەنەوە. هەروەها لە یادداشتەکانی هاشمۆڤ، سەرکونسولی یەکیەتیی سۆڤییەت لە ورمێ لە یەکی ژانویەی ١٩٤٥ سەبارەت بە نەبوونی پێوەندیی دەگەڵ کۆمەڵەی ژ. ک هاتووە: «ئەمن بە چاوی خۆم هەستم کردوە بەبوونی پارتی (ژ - ک) و، زۆربەی خەڵک پارتی (ژ.ک) بە (کۆمەڵە) ناو دەبەن. زۆربەی کوردەکان و پیاوە بەناوبانگەکانیان لایەنگری لە سۆڤیەت دەکەن و کۆمیتەی کوردی (ژ.ک) خەلک دڵنیا دەکا کە لە ئیش و کارەکانی خۆیدا پێوەندی دەکا لەگەڵ یەکێتی سۆڤیەت. بەڵام لە نیوان ئێمە و (ژ.ک)دا هیچ پەیوەندییەک نیە».

مۆلۆتۆڤ وەزیری کاروباری دەرەوەی وڵاتی سۆڤییەت لەگەرماوگەرمیی شەری دووهەمی جیهانیدا ڕق و بێزاری خۆی و دەوڵەتەکەی لە کورد دەردەبڕی و «ڕێبەرایەتیی بزووتنەوەی کورد بە دەرەبەگ» ناو دەبا. یەکیەتیی سۆڤییەت پاش دامەزرانی کۆماری کورستان کە هاوکات بوو لەگەڵ پێکهاتنی حکوومەتی ئازەربایجان سەرەڕای پشتیوانییەکی قورس و قایم لە حکوومەتی پیشەوەری نیسبەت بە کوردستان بە پارێزەوە دەجووڵایەوە و بە شێوەی ڕەسمی قەت پشتیوانی لێ نەکرد، لە باشترین حاڵەتدا وەکو بەشێکی ئازەربایجان سەیری دەکرد.

بە گشتی، بۆ یەکیەتیی سۆڤییەت کە خوازیاری دوورخستنەوەی خۆی لە هەر چەشنە کێشەیەک لەگەڵ تاران و دەوڵەتە ڕۆژئاواییەکان بوو، ڕاگەیەندنی کۆماری کوردستان و بیرۆکەی سەربەخۆیی کوردستان کارێکی شیاو و پەسەندکراو نەبوو. لە لایەکی دیکەوە، کەسایەتیی سەربەخۆ و ئایینی قازی محەممەد، پێکهاتەی چینایەتیی حیزبی دیموکراتی کوردستان و دەوڵەتی «کۆماری کوردستان» کە نوێنەرانی چین و توێژە جۆراوجۆرەکانی کۆمەڵگای وەکوو سەرۆک عەشیرە و خاوەن مڵکە گەورە و نێونجیەکان، وەرزێران، کرێکاران، وردەبۆرژوازیی شاری، هەروەها ڕووناکبیرانی ناسراوی کوردی لە خۆ کۆکردبۆوە،

هەروەها پراگماتیسم و سیاسەت و هەلسوکەوتە ڕاستبینانەکەی قازی محەممەد لەبەرامبەر حکومەتی تاران و تەورێز و نوێنەرانی وڵاتەداگیرگەرەکانی ئێران؛ هاوئاهەنگی لەگەڵ ویست و ئامانجەکانی یەکیەتیی سۆڤییەت نەبوو.

یەکیەتیی سۆڤییەت کە بە پێی ئامانج و بەرژەوەندییەکانی خۆی بۆ ماوەیەکی کورت پشتیوانی جیددیی حکوومەتی ئازەربایجان و تا ڕادەیەکی زۆر کەم کوردستان بوو، بە پێی پەرەگرتنی ناکۆکییەکانی سیاسیی ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا و وەرگرتنی سەرەتی(ئیمتیاز) لە حکوومەتی قوام و گوشاری ئینگلس و ئەمریکا، لە خاکەلێوەی ساڵی ١٣٢٥ی هەتاوی پاشەکشەی کرد لە ئێران و کوردستان و ئازەربایجانی لەبەرامبەر سپای ئێراندا بە تەنیا هێشتەوە. لە کۆتایی ساڵی ١٣٢٥ هەتاوی دەوڵەتی ئێران بە بیانووی بەرگری لە بەرژەوەندی و ئەمنییەتی شارۆمەندەکانی خۆی، نزیک بە ٢٠ گوردان سپای ئێرانی ڕەوانەی ئازەربایجان و کوردستان کرد و هەزاران ڕۆڵەی ئەم دوو نەتەویە بوونە قوربانیی سات و سەودای سیاسی تاران و مۆسکۆ.

ڕێبەرانی سۆڤییەت لە کۆبوونەوەی ڕاوێژکاری مۆسکۆ لە دێسامبری ١٩٤٥دا لە لێکدانەوەی کێشەی ئێران خۆیان پاراست و ڕایانگەیاند کە ڕووداوەکانی ئێران لە پەنا سنوورەکانی یەکیەتیی سۆڤییەت مەسەلەیەکی نێوخۆیی ئێرانە و بەم پێیە دەوڵەتی سۆڤییەت دەست ناخاتە ئەو بابەتەوە». «لە ڕاستیدا «مۆسکۆ پاڵپشتگەیەکی جێ متمانە نەبوو. هۆی ئەو کارە بەر لەهەر شتێک ئەو داخوازانەی ئیمپراتۆریی ستالین بوو کە لە ڕۆژئاوای ئاسیا بە پێچەوانەی ئەو سیاسەتەی کە لە ڕۆژهەڵات و ناوەندی ئورووپا هەیبوو، پشتیوانیی نیزامی لەپشت نەبوو، هەروەها لە ڕوانگەی ماڤە سیاسی و نێو نەتەوەییەکانەوە، لە یالتا و پۆتسدام (ماڤێک بۆ ئەوان) لە ڕۆژهەڵاتی نزیک وەبەرچاو نەگیرابوو. پاش ڕووخانی ڕێژیمی پاشایەتی لە ساڵی ١٣٥٧ی هەتاوی و سەرهەڵدانی بزووتنەوەی جەماوەری لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و هێرشی سپای ئیسلام بۆ کوردستان و ژێنۆسایدی نەتەوەی کورد، یەکیەتیی سۆڤییەت بە هۆی پیوەندیی دۆستانە لەگەڵ کۆماری دژ بە ئەمپیریالیسمی ئێران، سەرەرای داواکاری حیزبی دیموکراتی کوردستان و نامەکانی دوکتور قاسملوو بۆ ڕێبەرانی حیزبی کمۆنیستی سۆڤییەت پشتیوانی لە بزووتنەوەی کورد نەکرد. بە باوەڕی خاتون ژیگالینا کوردناسی ڕووس «ئاوڕنەدانەوەی یەکیەتیی سۆڤییەت بۆ سەر ڕووداوەکانی کوردستان ڕێبەرانی بزووتنەوەی میللی دیموکراتیکی کوردی ناچار کرد تا گۆڕانکاری لە بنەما سەرەتاییەکانی خەباتیان بکەن و لەم پێناوەدا دوکتۆر ع. قاسملوو توانی پێوەندی لەگەڵ حیزبە سۆسیال دیموکراتەکانی ئورووپا بگرێ کە لە چوارچێوەی بەرنامەی مافی مرۆڤ یارمەتیی ماددی و مەعنەوییان بە کوردکانی ئێران دەکرد.»

١- کردستان اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی و کردستان(سالهای ١٩٤٥ - ١٩١٧)، پروفسور لازاریف. مترجم کامران امین

سەرچاوە
Serchawe

آوە.

٢- ڕووداوەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە چەند بەڵگەنامەیەکی شورەویدا (١٩٤٥ - ١٩٤٧)، لاپەرەی ١٤، د. ئەفراسیاو هەورامی.

٣- تاریخ، مولفان: لازاریف، محوی، حسرتیان، ژیگالینا. واسیلیەوا. مترجمان: منصور صدقی، کامران امین آوە، ص ٢٢٧، انتشارات فروغ، آلمان، چاپ اول فروردین ١٣٨٦.

٤- لە یەکێک لە ڕاپۆرتەکانی دوهێر جێگری کونسوولی ئەمریکا بۆ وەزارتی دەرەوەی ئەمریکا ڕێکەوتی ٢٦ی ئاوریلی ١٩٤٦ لە پێوەندیی لەگەڵ چاوپێکەوتنی بە پێشەوا قازی محەمەد و پێشوازی ئەو لە دەستەلاتی ئەوان بۆ گۆڕینی ئێران بۆ دێموکراسییەکی ڕاستیی دەنووسێ: کاتێک کە ویستم هەستم و بڕۆم، قازی ئیشارەی کرد دانیشم و لەمنی پرسی بۆچی دەوڵەتی ئەمریکا لە دەستەلاتی خۆی بۆ گۆڕینی ئێران بۆ دێموکراسییەکی ڕاستیی کەڵک وەرناگرێ(...) پاشان ئەو بە چەشنێکی سەرسووڕێنەر کووتی کوردەکان لە خۆتێهەڵقورتانی ئەمریکا پێشوازی دەکەن. دەوڵەتی ئەمریکا بە هەنگاو هەڵێنانێک کە لە بەرژوەندی کەمینەکانی ئێران بێ، وەج و ڕێزی خۆی دەباتە سەرێ. پاشان کووتی: دەوڵەتی ناوەندی پێشگیری لە پێوەندیی کوردەکان لەگەڵ جیهانی دەرەوە کردووە، بەڵام لەمەوە بەولا خەڵکی کورد دەیانەوێ خۆیان بە جیهانی دەرەوە بناسێنن. دوهێر لە ڕاپۆرتێکی دیکەش لە پازدەی ژانویە، واتە ١٥ی بەفرانباری ١٣٢٥ی هەتاوی دیسان ئاماژە بە ئەم مەسەڵەیە دەکات و دەنووسێ: کوردەکان لە هۆگریی ئەمریکاییەکان لە کار و باری خۆیان پێشوازی دەکەن. ئەوپەڕی دڵخوازی کوردەکان دێموکراسی لە چەشنی ئەمریکیە، بەڵام بێ یارمەتی و ڕاوێژکاری حکومەتی ئەمریکا ناتوانن بە ئەم ئیدیالە بگەن. دوهێر هەروەها لە ڕاپۆرتێک لە ١١ ئۆکتۆبری ١٩٤٦ کە بۆ جۆرج وی ئالن، باڵوێزی ئەمریکا لە تاران ناردوە، لە پێوەندیی لەگەڵ گوماناوی بوونی بەرپرسانی سۆڤیەت بە قازی محەمەد دەنووسی: بەرپرسانی سۆڤییەت ئێستاکە بە هەڵسوکەوتی قازی محەمەد لەگەڵ بەرپرسانی ئەمریکی زۆر گوماناوین و تەواوی ڕاپۆرتەکان باس لەوە دەکەن کە سۆڤییەتەکان لە پشتگیری خۆیان لە قازی پاشگەز بوونەتەوە و ڕوویان لە زرۆبەگ کردوە.

سەرچاوە: کردها و فرقه دمکرات آدربایجان، گزارشهای از کنسولگریی آمریکا در تبریز دی ١٣٢٣، اسفند ١٣٢٥، مترجم کاوه بیات، تهران.

٥- سەرچاوەی سەرێ لاپەرەی ٢٢٧ - ٢٢٨

٦- اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی و کوردستان(سالهای ١٩٤٥ - ١٩١٧)، پروفسور لازاریف. مترجم کامران امین آوه

٧- ئەنترناسیۆنالی سۆسیالیستی و کێشەی کورد و چەند بەڵگەنامە لە ئارشیڤەکانی سۆڤیەت(٢)، ف. یورتایف (وەرگێڕانی: دوکتۆر ئەفراسیاو هەورامی - موسکۆ) گۆڤاری هاوار، بڵاوکراوەیەکی ڕۆشنبیریی گشتیی، ساڵی چوارەم - ژمارە ١٦، خاکەلێوەی ٢٠٠٤ لاپەرەکانی ٣٣ - ٣٩.

سەرچاوە
Serchawe

٨- کوردستان معاصر، بخش چهارم: وضعیت کوردستان ایران در حکومت اسلامی، ژێگالینا، ص ٦٣ ترجمه کامران امین آوه، چاپ اول ١٩٩٩.

(لە ژمارەی ٧٠٩ی"کوردستان"دا بڵاو بۆتەوە)

٧ی سێپتەمبەری ٢٠١٧

---

(٤)

حیزبی کۆمۆنیستی ئێران و کێشەی نەتەوەیی

سەبارەت بە بۆچوونی کۆمۆنیستەکانی ئێرانیش بۆ مەسەلەی نەتەوەیی پێش ڕووخانی ڕەزاشا، دەتوانین ئاماژە بەم ڕاستییە بکەین کە سەرەڕای ئەوەی کە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران یەکەمین هێز بوو لە مێژووی ئێراندا کە باوەڕی بە چارەسەری مەسەلەی نەتەوەیی لە چەشنی یەکیەتیی ئازاد و دڵخوازانەی نەتەوەکانی ئێران هەبوو تا ئاستی جیابوونەوە، بەڵام هاوکات سەربەخۆییخوازی کوردی بە فیت و سیاسەتی ئینگلیس لە قەڵەم دەدا.

«بیانیەی فرقه کمونیست ایران - ١٣٠١» لە بەشی «مەسەلەی میللیەت لە ئێران و خەبات بۆ کۆماری میللی» بەم چەشنە باسی مەسەلەی کورد دەکا: «بەشێک لە کوردەکان لە خاکی ئێران و بەشی دیکەیان لە وڵاتی تورکیەدا دەژین و دروشمی کۆکردنەوەی تەواوی بەشەکانی کوردستان و یەکگرتنی کوردان لە نێو دەوڵەتێکی یەکگرتووی کورد لە نێو کوردەکاندا بەناوبانگ و سەرنجڕاکێشە. ئەمپیریالیستەکانی ئینگلیس لەم مەسەلەیە کەڵک وەردەگرن و هاوکات بۆ هەڵایساندنی هەست و دەمارگرژی نەتەوەیی لە نێو کوردان، خەباتی ئەوان دژی دەوڵەتی ئێران و تورکیە بەهێز دەکەن. ئینگلیسییەکان دەیانەوێ دەوڵەتێکی کوردی لە ژێر سەرپەرستیی ئینگلیس پێک بێنن، هەر کاتێک ئەم پیلانە ڕەنگی ڕاستی بە خۆیەوە بگرێ ئەو کاتە پێگەی ئەمپیریالیستی ئینگلیس چ لە باری نیزامی یەوە و چ لە باری سیاسی و ئابورییەوە و بە تایبەتی دەرکێشانی نەوتی ئێران قایمتر دەبێ.

ئاوتیس سوڵتانزادە یەکێک لە ڕێبەرانی بەناوبانگی حیزبی کۆمونیستی ئێران لە کتێبی «ئێرانی ئەمڕۆ»دا کە لە ٢١ی ژوئیەی ١٩٢٢ لە مسکۆ بڵاوکرایەوە لە بەشی بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان ئەم بیرۆکەیە دیسان ئاوا دووپات دەکاتەوە:

سەرچاوە Serchawe

«جارێ چوار مانگ لە سەرکوتکردنی شۆڕشەکانی گیلان و خوراسان تێپەرنەببوو کە حکوومەتی تاران سەرقاڵی ئەو مەسەلەیە بوو کە چۆن کۆتایی بە شۆڕشی کوردەکان بە سەرۆکایەتیی سمکۆ بێنێ کە بە پشتیوانیی جیددیی ئینگلیس داوای سەربەخۆیی کوردستانیان دەکرد.» لە ژێرنووسی هەر ئەو لاپەڕەدا بۆ شیکردنەوەی ئەم ڕستەیە ئاماژە دەکا: ئینگلیس دەیەوێ لە ژێر سەرپەرستیی خۆی کوردستان سەربەخۆ بکا تا لە لایەک ئێران و تورکیە لاواز بکا و لە لایەکی دیکەوە پشتبەرەیەکی بەمتمانە بۆ قازانجی نەوتی نێوان دووچۆمان تەرخان بکا». لە تێزەکانی حەیدەر عەمۆغلی لە ڕێبەرانی بزووتنەوەی کۆمۆنیستی ئێران کە سەبارەت بە بارودۆخی کۆمەڵایەتی - سیاسیی ئێران و تاکتیکی فرقەی کۆمۆنیستی عەداڵەتی ئیران بە واژۆی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی کۆمونیستی ئێران (عەدالەت) لە ژانویە - مارسی ١٩٢١ دا بڵاوبۆتەوە، باسی مەسەلەی نەتەوەیی ناکرێ.

لە بەرنامەی بەلانیکەمی حیزب لە ئێران (لقی ئێرانی کۆمینتێرن) بە قەڵەمی حەیدەرخان لە بەندی ٤ی کاروباری سیاسیدا باسی «ڕاگەیاندنی کۆماری سەربەخۆی توودەیی وەک یەکەیەکی دابەشنەکراو» کراوە.

ئەبوالقاسمی لاهووتی، شاعیری شۆڕشگێر و کۆمۆنیستی ئێرانیی بە ڕەچەڵەک کورد لە وتارێک بە ناوی «کورد و کوردستان» کە لە ساڵی ١٩٢٣ لە گۆڤاری «ڕۆژهەڵاتی نوێ» لە مۆسکۆ بڵاوبۆتەوە و لازاریڤ کوردناسی ڕووس وەکوو یەکەمین لێکدانەوەکانی مەسەلەی کورد لە ڕوانگەی مارکسیستییەوە لە قەڵەمی داوە، سەرەرای ئەوەی کە زانیارییەکی بەرچاو سەبارەت بە مێژووی کورد و کوردستان و بارودۆخی بزووتنەوەی کورد بە خوێنەر دەدا بەڵام هاوکات بە هۆی لێکدانەوەی مەسەلەی کورد لە ڕوانگەی کۆمۆنیستێکی ئێرانییەوە دەیەوێ بیسەڵمێنێ کە «ژیانی کوردەواریش بەڵگەی ڕوون و ئاشکرای ئێرانییەتی کوردان»ە و»مێژوو و زمان و فەرهەنگی کورد و کوردستان بە فەرهەنگ و زمان و ئەدەبیاتی فارس گرێ دراوە»، هەروەها دەور دەگێرێ لە پێکهێنانی ئەم بیرۆکەیە کە «بیر و باوەڕی جووڵانەوەی کوردایەتی و دامەزراندنی کۆمەڵ و ڕێکخراوەکانی کوردی لە لایەن ئینگلیزەوە دروست کراون و سەرانی کورد پیاوی ئینگلیزن و زوو بە زوو هەڵوێستیان دەگۆڕن و هەرجار بە هان و فیتی لایەک دژی دەوڵەتانی نێوچەکە رادەپەڕن. ئەم بۆچوونانەی لاهووتی کە لەلایەن کوردێکەوە نووسراون (...) بوونە مۆرێک بۆ نێوچەوانی بزاڤی نەتەوەیی کوردەوە» کە وەک سەرچاوەیەکی متمانە پێکراو بوو بە بناخەی لێکدانەوەی مەسەلەی کورد لە لایەن» ڕۆژهەڵاتناسانی یەکیەتیی سۆڤیەت و پاشان لە ولاتانی دیکەی بەرەی بە نێو سۆسیالیستدا و بەرهەمی هەموو فەریکە کۆمۆنیستێکی گەلانی سەردەست و (...)».

سوڵتانزادە ساڵی ١٩٢٧ی زایینی لە بابەتێک بە ناوی» ئێران وڵاتێکی فرە نەتەوەیی» جارێکی دیکە ئاماژە بە کێشەی نەتەوەیی و بە تایبەتی عەرەب و کوردەکان دەکا و دەنووسێ:» لە لایەن کارگێرەکانی ئینگلیسەوە چالاکییەکی بەرین و

بەرنامەڕێژیکراو لە نێو کورد و عەرەبەکاندا وەرێ کەوتووە(...) بەشێک لە کوردەکان لە ناوچەی ئێران و بەشێکیشیان لە تورکیە دەژین. بیرۆکەی یەکگرتنی ئەم دوو بەشەی کوردستان لە چوارچێوەی حکوومەتێکی نەتەوەیی لە نێوکوردەکاندا لایەنگەرێکی زۆری هەیە. ئەمپیریالیسمی ئینگلیس لەم بارودۆخە کەڵکی خۆی وەردەگرێ هەتا شوینیسمی کوردەکان گڕ بگرێ و لە خەباتی ئەوان دژ بە دەوڵەتەکانی ئێران وتورکیە پشتگیری بکا، ئینگلیسییەکان دەیانەوێ حکوومەتێکی کورد لە ژێر سەرپەرەستیی خۆیان پێک بێنن. ئەگەر ئەم پیلانە سەرکەوێ، کەڵکوەرگرتنیان لە چاڵە نەوتەکانی نێوان دوو چۆمان مسۆگەرتر دەبێ. یانی دەوڵەتی «ئازادی کوردستان» پاڵپشتێکی تەواو بۆ ئەوان دەبێ. کاتێک دەوڵەتی ئێران لەگەڵ ویستەکانی دەوڵەتی ئینگلیس دژایەتی نەکا، ئینگلیس تینی ئاگری ناڕەزایەتیی نەتەوەیی کەم دەکاتەوە، بەڵام هەر «شای شایەکان» هەوڵ بدا لەبەرامبەر ئینگلیس تەگبیر و ئیرادەیەکی سەربەخۆ پیشان بدا لە نێو عەرەب و کوردەکاندا نائارامی و شۆڕش دەس پێ دەکا. بەم پێیە ئەمپیریالیستی ئینگلیس لە مەسەلەی نەتەوەیی لە ئێران کەڵک وەردەگرێ هەتا هەوساری دەوڵەتی ئیستای ئێران لە دەستی خۆیدا ڕابگرێ.

حیزبی کۆمۆنیستی ئێران لەگەڵ ئەرکێکی جیددی ڕووبەروو بۆتەوە، ئەوەش ڕفاندنی ئەم کارتە پربایەخە لە دەستی ئینگلیسەکانە. ئەم ویستەش کاتێک مسۆگەر دەبێ کە حیزب شێلگیرانە ڕێگای لێنینی هەڵبژێرێ. کۆنگرەی حیزب ئەمەی پەسەند کرد کە حیزب سەرلەنوێ ڕێگەی چارەسەرکردنی هاوبەشی تەواوی حیزبە کۆمۆنیستەکان واتە مافی چارەی خۆنووسینی نەتەوەکان هەتا ئاستی جیابوونەوەی تەواو هەلبژێرێ. حیزبی کۆمۆنیستی ئێران پێویستە تێبکۆشێ بچێتە نێو تەواوی ئەو ڕێکخراوە نەتەوەییانەی کرێکار و جوتیارە دیموکراتەکان لە خۆدەگرن و ئەم کەسانە بە پێی ویستی نەتەوەیی یان شۆڕشگێرانە ڕێک بخا.»

سوڵتانزادە سەرەرای داننان بەم ڕاستییە کە کوردەکانی ئێران و عوسمانی خوازیاری یەکگرتنەوەی کوردستانی دابەشکراون، بە دووپاتکردنەوەی ئەم بیرۆکە بێبنەمایە کە شۆڕشی کوردان فیتی ئینگلیسییەکانە، نێوەرۆکی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی کورد چەواشە دەکا و هەتا ئاستی کارتی کایەی ئیمپریالیسمی ئینگلیس دژ بە دەوڵەتی ئێران دەیهێنێتە خوارێ، هاوکاتیش دەیەوێ کۆمۆنیستەکان دزە بکەنە نێو ڕێکخراوە کوردییەکان و ڕێبەریی ئەم بزووتنەوەیە بگرنە دەست، ئەویش لە وڵاتێکدا کە عەشیرە بنەمای پێکهاتەی ئابووری و کۆمەڵایەتی پێکدەهێنێ و بێجگە لە کرماشان ئەم حیزبە لە هیچ جێگەیەکی کوردستان، بوونی نەبوو.

ڕێبەریی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران لە نێوان دوو کۆنگرەی هەوەڵ(١٩٢٢ی زایینی) و کۆنگرەی دووهەم(١٩٢٧ی زایینی) خوێندنەوەیەکی دروستی لە ئاڵوگۆڕە سیاسییەکانی جیهان و بە تایبەتی سیاسەتی ئینگلیس کە خوازیاری پێکهێنانی

سەرچاوە
Serchawe

حکوومەتە بە هێز و یەکگرتووەکان لە سنووری یەکێتی سۆڤییەت بوو، نەبوو. لە لایەکی دیکەشەوە پاش ڕووخانی حکوومەتی قاجار ئەم حیزبە لە هەڵسەنگاندنی ڕەزاخان و پاشان ڕەزاشا تووشی هەڵەی سیاسی بوو و کودەتای ڕەزاخانی دژ بە قاجار وەکوو «ڕووخانی حکوومەتی بۆرژوازی و سەرەتایەکی تازە لە مێژووی ئێرانی ئەمرۆ» و سیاسەتەکانی ڕەزاخانی وەکو سیاسەتێکی میللی پێناسە کرد. لەم قۆناخەدا بۆچوونی حیزبی کۆمۆنیست هاوئاهەنگی لەگەڵ سیاسەتی یەکێتی سۆڤییەت لە پێوەندیی لەگەڵ ڕەزاخان بوو. یەکێتی سۆڤییەت لە کۆتایی ساڵی ١٣٠١ی هەتاوی پەیتا پەیتا پێشوازی لە بە دەسەڵاتگەیشتنی ڕەزاخان دەکرد و پێی وابوو ڕەزاخان ڕێبەری بزووتنەوەیەکی ڕزگاریخواز و میللییە و دەتوانێ ببێتە هۆی کەمکردنەوەی دەستەڵاتی ئینگلیس لە ئێران.

حیزبی کۆمۆنیستی ئێران هاودەنگ لەگەڵ هیزە پێشکەوتنخوازەکانی ئێران هێرشی سیاسی ئێران دژ بە شێخ خەزعەل و تێکشکاندنی ئەم سەرۆک عەشیرەیەی وەکوو دۆڕانی سیاسەتی ئینگلیس پیناسە کرد و لە گۆڤارەکانی ئەو کات وەکو «نصیحت» بە قەسیدەی» من ڕەزا و تۆ ڕەزا و میللەتی ئێران ڕەزا» پێشوازییان لێکرد. سۆسیالیستەکانی مەجلیسی ئێرانیش بە ڕێبەری سولەیمان میرزا ئەسکەندەری هەر ئەم سیاسەتەیان گرتە بەر.

بێجگە لە کۆمۆنیست و سۆسیالیستەکان ئەم چەشنە بۆچوون و سیاسەتە لە نووسراوەکانی دەوڵەتی سەرکوتکەری پەهلەوی و لێکدانەوەی کەسایەتییەکانی بەناو ڕۆشنبیری ئەو کاتەی ئێرانیش وەکو ئەحمەد کەسرەوی و بەهار بە جوانی دەبیندرێ. هەمووی ئەوان بە ڕوانگەی جیاواز بە هۆی پاراستنی چوارچێوەی یەکپارچەیی وڵاتی ئێران بەم خاڵە هاوبەشە دەگەن کە بیری سەربەخۆییخوازی پیلانی بێگانەیە یان کوردەکان ئاژاوەچی و شەڕفرۆشن. کەسرەوی لە کتێبی مێژووی ١٨ ساڵەی ئازەربایجان بەم چەشنە باسی بزووتنەوەی سەربەخۆییخوازی کوردەکان دەکا: «کوردەکان هەر کات دەرفەتێکیان بۆ هەڵکەوتووە دەستیان بە نافەرمانی لەگەڵ دەوڵەت کردوە. بڕای ئەو جەعفەر ئاغایە و محەمەد ئاغای باوکی، کاتی خۆی زۆر جار نافەرمانییان کردوە، بەڵام سمکۆ لەم زەمانەدا سەربەخۆیی بۆ کوردستان دەویست و لە ڕێگای ئەم ئاواتە دەستی بە خۆسازکردن کرد. یەکێک لەو تۆوی ئاژاوەگێری و زیانکارییە کە ئورووپاییەکان لە خۆرهەڵات چاندیان، ئەوە ئاواتی سەربەخۆییە. کارگێرەکانی ئەوان چەندین ساڵە دەگەڕێن و چوونە نێو کوردەکان، ئەرمەنییەکان و تورکەمەنەکان و ئاسۆرییەکان و بەختیارییەکان و هتد (...) و ئەم تۆویەیان لە دڵی ئەواندا چاندوە.

هەروەها مەلیکالشعورای بەهار سیاسەتڤان و شاعیری بە ناوبانگی ئێرانی، دۆستی زۆر نزیکی حەیدەرخان کە کاتی حکوومەتی ڕەزاشا چەند ساڵیش لە بەندیخانە بووە و تا ڕادەیەک لایەنگری یەکیەتیی سۆڤییەت بوو لە کتێبی «کورتە باسی مێژووی حیزب سیاسییەکانی ئێران - لەناوچوونی قاجار» گرتنی قەڵای چەهریق پەناگای سمایل ئاغای کورد ناسراو

بە سیمتقو بە پیلانی سەرتیپ ئەمانەاللا میرزای جەهانبانی وەک یەکێک لە گرینگترین کارەکانی دەوڵەتی ڕەزاشا لە قەڵەم دەدا و شێخ عوبەیدوڵلا، حەمزە ئاغای مەنگوڕ و سمایل ئاغای سمکۆ وەک «ئەشرار»(ئاژاوەچی، شەرفرۆش) ناو دەبا کە لە سەردەمی کەواناراوە کاریان ڕاپەڕین دژی دەوڵەتی ئێران بووە.

١- حیزبی کۆمۆنیستی ئێران لە کۆنگرەی یەکی خۆی لە ای گەلاوێژی ١٢٩٩(٢٣ ژوئنی ١٩٢٠) لە بەندەر ئەنزەلی باسی» ماڤی خودموختاریی تەواوی نەتەوەکان لە چوارچێوەی یەکێتی ئێران» دەکا. (بڕوانە حزب کمونیست ایران/ شوروی/ گیلان، پروفسور سپهر ذبیح.) بەڵام لە کۆنگرەی ٢ لە کۆتایی ساڵی ١٩٢٧دا بەم چەشنە ئاماژە بە مەسەڵەی نەتەوەیی لە ئیران دەکا:» ئێران ولاتێکی فرەنەتەوییە و پێویستە زەحمەتکێشانی ئەم ولاتە سەرنجێکی تایبەتی بەم مەسەڵەیە بدەن.... حیزب لایەنگری ئازادی کەمینەکانی نەتەوەیی تا ئاستی جیابوونەوەیە. صفحاتی چند از جنبش کارگری و کمونیستی ایران در دوران اول سلطنت رضا شاه(١٩٢٢ - ١٩٣٣) اردشیر آوانسیان، سال ١٣٥٨، لاپەرەی ٣٩

٢- http://iran-archive.com/sites/default/files/sanad/gunagun-ketab-2%20sanad_fergheye_komonist.pdf

٣- بیانیه فرقه کمونیست ایران (١٣٠١) ص ٦٩-٦٦

٤- ایران معاصر، آ. سلطانزده، مسکو ١٩٢٢، ص ٩٧

٥- حیدرخان عمواوغلی، اسماعیل رائێن، چاپ سوم ٢٥٣٥ ص: ٣٧١ - ٣٨٦

٦- کورد و کوردستان، لاهووتی، وەرگێرانی لە ڕووسییەوە دوکتور جەبار قادر: ١٩٩٨، سەرچاوە:لاهووتی کرماشانی شاعیری شۆرشگێری کورد، پاشکۆی دووهەم. لاپەرەی ١٩٧ - نووسینی ئەنوەر سوڵتانی سلێمانی، بنکەی ژین ٢٠٠٦

٧- پێشەکی دوکتور جەبار قادر بۆ کورد و کوردستان - لاهووتی، سەرچاوەی سەرێ لاپەرەکانی ١٩٣ - ١٩٢

٨- دومین کنگره حزب کمونیست ایران، سلطانزاده، سناد تاریخی جنبش کارگری، سوسیال دمکراسی و کمونیستی ایران، جلد چهارم،

انتسارات مزدک، ص ١١٩، ترجمه از آلمانی م. شین.

٩- سەرچاوەی سەرێ، لاپەرەی ٣٨

١٠- سەرچاوەی سەرێ، لاپەرەی ٣١

١١- تاریخ هیجده ساله آذربایجان، بازمانده تاریخ مشروطه ایران، بخش چهارم ص ٨٣٠چاپ دهم ١٣٧١، انتشارات امیر کبیر.

١٢- تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران - انقراض قاجار، بەرگی یەکەم، ملک الشعرای بهار، ص ٢٦٥ - ٢٦٦ انتشارات امیر کبیر، تهران ١٣٥٧

سەرچاوە
Serchawe

(لە ژمارەی ٧١٠ی "کوردستان" دا بڵاو بۆتەوە)

٢٣ی ئاگۆستی ٢٠١٧

(٥)

پرسی کورد لە سەربەخۆییەوە بۆ خودموختاری

کاتێک ئاوڕ لە مێژوو و ڕەوتی بزووتنەوەی کورد لە سەت ساڵی ڕابردوودا دەدەینەوە، دەبینین بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی کورد بە پێی هەلومەرجی کوردستان چەند قۆناخێ تێپەر کردوە. بۆ وێنە لە زۆربەی بەشە لێکجیاکراوەکانی کوردستان تا کاتی کۆتایی شەڕی دووهەمی جیهانی، دروشمی یەکگرتنەوەی کوردستان دروشمی سەرەکی بووە. لەسەرەتادا سەرۆک عەشیرەکان بە هۆی وەزعییەتی ئابووری - کۆمەڵایەتی، سەروەربوونی سیستەمی فئودالی، نەبوونی بارودۆخی ڕەخساو، ئاست نزمیی ڕۆشنبیری و فەرهەنگی حیزبایەتی، ڕێبەری ئەم بزووتنەوەیە بوون. لە ڕاستیدا هەر ئەوان بە پێی پێگەی کۆمەڵایەتییان توانایی و دەرفەتی کۆکردنەوەی خەڵک، پێکهێنانی هێزی چەکدار، هەروەها پیوەندیگرتن لەگەڵ دەوڵەتەکانی دیکەیان بۆ وەدەستهێنانی یارمەتی وپشتیوانی لە بزووتنەوەی کورد هەبوو. ئەم قۆناخە دەکرێ وەکوو بزووتنەوەی فئودالی - ڕزگاریخوازیی کورد پێناسە بکرێ. پێکهاتنی حیزبی ڕزگاریخوازی کوردستان، حیزبی هیوا، کۆمەڵەی ژ - کاف (و پاشان حیزبی دیموکراتی کوردستان) تا ڕادەیەکی زۆر بزووتنەوەی کوردی خستە ژێر ڕێبەرایەتیی بەشێک لە ڕووناکبیرانی ئەو کاتەی کوردستان کە هەستێکی بەهێزی سەربەخۆییخوازی و یەکگرتنەوەی تەواوی کوردستانیان هەبوو.

پێکهاتنی کۆمەڵەی ژ - ک و درێژەی چالاکیی ئەو ڕێکخراوەیە لە ژێر عینوانی تازەی حیزبی دیموکراتی کوردستان لەو سەردەمە و دامەزراندنی دەوڵەتی کۆماری کوردستان سەرلوتکەی ئەم بزووتنەوەیە بوو و بۆ هەوەڵین کەرەت لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ڕێبەریی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی کورد کەوتۆتە دەست ڕووناکبیری ئەو کاتە و حیزبی شیاوی خۆی بۆ خوڵقاوە. لە نوسخەی یادداشتێکی خانم ئەن لەمبتۆن (Ann Lambton) سەبارەت بە بارودۆخی ئەو کات و هەستی خەڵکی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ئاوا نووسراوە: "ناوچە ڕووسیەکان لە دەرەوەی تەورێزەوە تا میاندواو و مەهاباد، بە شار و گوندەوە پڕ بوون لە چەکداری تەیاری کورد. من هیچ جەندەرمە یان پۆلیسی ئێرانم چاو پێنەکەوت. لەگەڵ ژمارەیەک لە کوردی ناوچە قسەم کرد، هەموویان لە ناخی دڵەوە لە سەربەخۆیی کوردستان دەدوان. یەکیان بازرگانێک بوو لە میاندواو کە ئەستەم دەبیندرا سوودێکی ڕاستەوخۆی لە کوردستانێکی سەربەخۆدا وەچنگ بکەوێ(بەڵام) دەیگوت کوردستانی سەربەخۆ، هەرچەندە هەژاریش بێ و قوربانیی لە پێناودا درابێ، دیسان لە بارودۆخی ئێستا هەر باشتر دەبێ.

سەرچاوە
Serchawe

(...) لە مەهاباد قازی محەممەد کە کوردێکی خەڵکی ناوچەکە و برای نوێنەری مەڵبەندەکەیە(لە مەجلیسی شۆرای میللیی ئێران) وادیارە سەرۆکی خاوەن دەسەڵاتی ئەو ناوچەیە بێ. من وا هەستم کرد کە لە نزیکەوە پێوەندیی لەگەڵ رووسەکان هەبێ و هەرچییەکی لەدەست بێ، بۆ بنەبڕکردنی نفووزی کاربەدەستە ئێرانییەکان درێغی ناکات (...) ڕۆژنامەیەکی کوردی (مەبەست دەبێ نیشتمان بێ· کە دەگوتری بە نهێنی بڵاو دەبێتەوە، قازی محەممەد لە چاپی دەدا و بەشداری تێدا هەیە. ڕۆژنامە کە بە گوێرەی قسەی ئەو، پشتگیری لە سەربەخۆیی کوردستان دەکا و لەوە دەچێ وتاری لە سەر کۆمۆنیزمیشی تێدا بنوسرێ. لە ڕاپۆرتی سێر ر. بوللارد(باڵوێزی بریتانیا لە ئێران) لە ژێر عینوانی "لە تارانەوە بۆ وەزارەتی دەرەوە، ۲۹ی سیپتامبری ۱۹٤٤ "سەبارەت بە کوردستان ئاوا نووسراوە:" ئێمە، نیشانەمان لە لایەن "ئەتاشەی چاپەمەنی" باڵوێزخانەی ئەعلا حەزرەت(شای بریتانیا)وە بە دەستەوەیە، کە کوردی ناوچەی رووس لە ئێران، بە ئاشکرا چەکیان هەڵگرتووە و لە سەربەخۆیی دەدوێن.(...) سەبارەت بە مەهابادیش ڕاستە و وا دیارە قازی محەممەد، مەرکەزی بزووتنەوەی سەربەخۆیی بێ لە کوردستان".

کۆمەڵەی ژ – ک لە هەوەڵین ژمارەی نیشتمان لە پوشپەری ۱۳۲۲ دا بەم چەشنە باس لە "ئامانجی ایمە" دەکا:

"... کومەلەی ژ. ک (...). بە هەمو هیزو توانای خوی تیئەکوشیت تا زنجیر و کەلەمەی دیلی و ژیردەستی لە ئەستوی نەتەوەی کورد دامالی و لەم کوردستانە لەت و کوتەی ایستا کوردستانیکی گەورەو ریک و پیک بینیتە بەرهەم کە هەمو کوردیک بە سەربەستی تیابژیت."

چالاکیی حیزبی دیموکراتی کوردستان و پێکهاتنی کۆماری کوردستان دەوامی ئەم ڕێبازە بوو. پێویستە ئاماژە بەم ڕاستییەش بکردرێ پێشەوا قازی محەممەد و ڕێبەریی حیزبی دیموکراتی کوردستان بە پێی بارودۆخ و لاسەنگیی هێزەکانی دەرەکی و ژوورەکی و بە چەشنێکی پراگماتیستی هەڵسوکەوتیان لەگەڵ حکوومەتی ناوەندی کردوە.

بۆ وێنە پێشەوا قازی محەممەد لە "گفتوگۆ" لەگەڵ "خاوەنانی چەند ڕۆژنامەی تاران" کە لە ژمارەکانی یەک و دووی کوردستان لە ۲۰ و ۲۲ی بەفرانباری ۱۳۲٤ واتە کەمتر لە دوو حەوتوو پێش ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان چاپ و بڵاو بۆتەوە لە وڵامی ئەم پرسیارە کە:

"* لە تاران دەلین کوردان بەرەهبەری جەنابت جوی بونەوە و استقلالی کوردستانیان دەوی; آیا راستە؟"

ئاوا وڵام دەداتەوە:

"خیر راست نیە؛ لەبەر ئەوەی ایمە لەدەولەتی ایران اجرای قانونی اساسیمان دەوی‌و دەمانەوی بە خودموختاری لە ژیر بەیداغی ایراندا بژین; و خودموختاریشمان وەگیر کەوتووە."

هەر لەم وتووێژە دا لە وڵامی پرسیاری سەبارەت بە "مەرامی فرقەی دیموکراتی کوردوستان" پێشەوا وڵام دەداتەوە:

"میللتی کورد لە ایراندا لە هەلسوراندن و پیک‌هینانی کارو باری جیگای خود آزاد بی و لە سنوری دەولەتی ایراندا بژی."

بەڵام پاشان بە پێی شیاوبوونی بارودۆخ، ڕێبەریی حیزبی دیموکراتی کوردستان لە دووی ڕێبەندان دامەزراندنی کۆماری کوردستان ڕادەگەیەنی. لەم پێوەندییەدا پێشەوا قازی محەممەد لە "نطقی" خۆی کە لە ژمارەی ١٠، ڕێکەوتی ١٥ی ڕێبەندانی ١٣٢٤ و ژمارەی ١١ لە ١٧ی ڕێبەندانی ١٣٢٤ لە "کوردستان" وەکوو بڵاوکەرەوەی بیری ئەم حیزبە لە ژێر سەردێری "جیژنی سەربەخۆیی و استقلالی کوردستان" بڵاو بۆتەوە، وێڕای ئاماژە بە مێژووی کوردستان و کۆبوونەوەی کوردان لە ژێر "عنوانی حزب دیموکراتی کوردستان" باسی وەدەستهێنانی "استقلال و آزادی کورد" بە هۆی پێکهاتنی کۆماری کوردستان دەکا و دەڵێ:
(...) "ملتی کورد هەزاران سد و بەرهەلستی سخت و سهندی لەریدابو دەستەودایرەی دیکتاتوری بی‌ووچان کارشکینی ایمەیان دەکرد و لە هیچ نامردیەک رانەدەستان اختلافاتی عشایر بو داخلیش ئشکالی‌کی گەورە بو بو ایمە اما ئەوانە هیچکامیکیان نەیانتوانی پیش بە ایمە بەگرن بە دلیکی بەهیز پایەداری‌مان کرد و ادامەمان بفعالیتی خوماندانا تا استقلال و آزادی نەتەوەی کوردمان بدست هینا."

پێشەوا قازی محەممەد نزیکەی دوو مانگ پاش چوونەدەرەی سپای سوور لە ئێران و گۆڕانی بارودۆخی نیوخۆیی و دەرەکی بە پێی وەزعییەتی تازەی سیاسی ئێران لە "نطقی" خۆی لە ڕۆژی ٣١ بانەمەڕی ١٣٢٥ی هەتاوی لە بەرامبەر تەواوی سەران و سەرکردە و ژنراڵەکانی کۆمار، کە لە ژمارەی ٥٠ی کوردستان بە کوردی و لە ژمارەی ٥١ بە فارسی بڵاو بۆتەوە، وێڕای باسێکی دوور و درێژ لە پێوەندی لەگەڵ زوڵم و زۆریی پەهڵەوییەکان و سەرەڕای ئەوەی کە "ئاماژە بە سەربەخۆیی تام و تەمامی" کورد دەکا، هاوکات ئاماژە بەمەش دەکا ئەگەر ئازادی لە سەرتاسەری وڵاتدا دابین بێ هیچ بەربەستێک بۆ ژیانێکی برایانە لە چوارچێوەی ئێراندا نابینێ. لە ئەسڵدا ئەگەر سەرنجی قسەکانی بدەین بە پێی ئەو نموونانەی کە دێهێنێتەوە دەتوانین باس لەوە بکەین کە پێشەوا قازی محەممەد وەکوو یەکەم کەسایەتی لە مێژووی کوردستاندا بە چەشنێک باس لە وڵاتێکی فیدراڵ دەکا. پێشەوا لە بەشێک لە "نطقی" خۆی ئاوا دەبێژێ:

... ئەگەر بیتو آزادی لە ایران دا بەرقەراربی چە مانعیک هەیە ئەوەی لە ایرانیدا دەژین تیکرادەستی برایەتی بدەن بە یەکتری. بزانن شوروی چل پەنجا ملتن عدالت کردونیە برا امریکا چلو چەند جمهوری سویس دوو سیکن یەک روحو گیان پیکەوە دەژین...

بەرەبەرە پاش دانوستانی یەکیەتیی سۆڤییەت لەگەڵ حکوومەتی قەوام، پاشگەزبوونەوەی حکوومەتی ئازەربایجان لە ژێر گوشاری مۆسکۆ و خۆهەڵوەشاندنەوەی ئەم حکوومەتە پاش دانوستانی یەکلایەنەی لەگەڵ دەوڵەتی قەوام بێ ئەوەی کە ڕێبەریی کۆماری کوردستان ئاگادارکرابێتەوە، گۆڕانی "مەجلیسی میللی بۆ ئەنجومەنی ئەیالەتی" و دەستەکانی فیدایی بۆ "سازمان نگهبان"، هەروەها ئامادەی بوون بۆ پێدانی دەسەڵات و ڕێبەری سپای میلیی ئازەربایجان بە دەوڵەتی قەوام و دەستپێکی پێدانی تەواوی دەسهاتی خۆیان بە خەزانەی بانکی میلیی ئێران، ڕێبەرانی کۆماری کوردستان هەست بە بێ پشتیوان مانەوەی خۆیان لە ئاستی ژوور و دەرەوەی ئێراندا دەکەن و هەوڵ بۆ دانوستان لەگەڵ حکوومەتی تاران دەدەن، کارێک کە ئاکامێکی ئەرێنی بە شوێنەوە نەبوو و لە کۆتاییدا

قەوام هیچ یەک لە بەڵێنەکانی خۆی بە جێ نەهێنا و سپای ئێران بزووتنەوەی کوردیشی سەرکوت کرد.

پاشەکەشەی حکومەتی ئازەربایجان و بە شوێن ئەودا کۆماری کوردستان و بەرەنگارنەبوونەوەیان لەبەرامبەر سپای ئێران، کۆمەڵکوژیی خەڵکی ئازەربایجان و لە سێدارەدانی ڕێبەرانی بزووتنەوەی کورد و گرتن و دوورکردنەوەی ئازادیخوازنی کوردستانی بە شوێنەوە بوو. بە داخەوە لە بەرامبەر ئەم کارەساتە گەورەیەدا ئازەربایجان و کوردستان لە ئاستی ژوورەکی و دەرەکیدا بێ پشتیوان مانەوە.

دوکتۆر ڕەحیمی قازی بەم چەشنە ئاماژە بە هۆی دەرەکیی تێکشکانی ئەم بزووتنەوەیە دەکا و دەڵێ:" هۆیەکی دیکەی دەرەوەی تێکشکان و سەرنەکەوتنی ئەم بزووتنەوەیە ئەمە بوو، کە لە لایەن هێزە پێشکەوتووەکانی دەرەوە پشتیوانی ئەوتۆی، کە پێویست بوو لێ نەکرا، وە یا باشتر بڵێین بە چاوێکی تەسک و بێ گرینگی تەماشای دەکرا. لە ڕاستەقینەدا سەردەمێک لە لایەن یەکیەتیی سۆڤیەتەوە ئەم بزووتنەوەیە وەک بزووتنەوەیەکی نێو بزووتنەوەی دیموکراتیکی ئازەربایجانی ئێران تەماشای دەکرا و وەک بزووتنەوەیەکی سەربەخۆیان دانەدەنا. تاوانی ئەمەش بێ شک لە سەر شانی ڕیزەیەک لە سەرۆکەکانی بزووتنەوەی دیموکراتیکی ئازەربایجان بوو. چونکە ئەمان بیروباوەڕێکی وایان بڵاو دەکردەوە، کە چون بە گوێرەی دابەشکردنی ئینیزیباتی ئێران، کە ڕەزا شا کاتی خۆی کردبووی، مەڵبەندی مەهاباد، بۆکان و شنو و نەغەدە و دەوروبەری ورمێ و خوی و شاپور و میاندوئاو خراونەتە سەر ئازەربایجان دەبێ بزووتنەوەی دیموکراتی

کوردانیش لەم جێگەیانە لە نێو بزووتنەوەی دیموکراتیکی ئازەربایجاندا بێ و سەربەخۆ نەبێت. چاکتر بڵێین بە گوێرەی ئەم بیروباوەڕە دەبوایە کوردەکان خودموختاری وەدەست بخەن لە نێو ئازەربایجاندا، کە ئەویش لە ھەمان کاتدا دەیویست خودموختاری وەچەنگ بخات لە نێو ئێراندا. ئەم بیروباوەڕە بە داخەوە ماوەیەکی زۆر حوکمانی کرد و تەنانەت کاتێک کە نێوان نوێنەرانی حکوومەتی خودموختاری ئازەربایجان و دەوڵەتی ئێراندا وتوویژ بەرێوە بردرا و پەیمان بەسترا، ئەم بەشەی کوردستان وەک مەڵبەندێکی نێو ئازەربایجان داندرا، ئەمە ھەڵەیەکی زۆر گەورە بوو." بە باوەڕی د. ڕەحیمی قازی "نەبوونی ناوچەی یەکیەتی و خەباتی بەیەکەوەی ھێزە دیموکراتیکەکانی ئێران ھۆیەکی دیکەی تێکشکانی بزووتنەوەی ڕزگاری نەتەوایەتیی کورد بوو... و حیزبی توودەی ئێران وەک حیزبێکی پێشکەوتوو و بەھێزی مارکسیستی، کە لە تەواوی ئێران ڕێکخراوەکانی بە پان و بەرینی لە تێکۆشاندا دابوون ئەرکی خۆی لە بەرامبەر بزووتنەوەی ئازەربایجان و کوردوستان بە جێی نەگەیاند و لە مەڵبەندەکانی کرماشان و قەسر و شاەئاباد سەرەرای ھەبوونی ڕێکخراوەیەکی بە ھێز ھیچ پشتیوانییەکی بە ھێزی لە جووڵانەوەی مەھاباد لەو مەڵبەندانەی کوردستان پێک نەھێنا.

د. ڕەحیمی قازی ئاماژە بەم ڕاستییەش دەکا: "نابێ ئەمەش لە بیر بەرین، کە لەسەر مەسەلەی نەتەوایەتی، کە لە وڵاتێکی زۆر نەتەوەیی وەک ئێران مەسەلەیەکی زۆر گەورە و گرینگی شۆڕشە، حیزبی توودە ھەڵەیەکی زۆری کرد. ھەر ئەوەندە بەسە، کە بوێژرێت لە بەرنامەی حیزبی توودەدا مەسەلەی نەتەوایەتی دانەندرابوو." د. ڕەحیمی قازی باس لەمەش دەکا کە تەنیا پاش پێکھاتنەکەی لەمەڕ یەکبوونی حیزب حیزبی توودە و حیزبی دیموکراتی ئازەربایجان لە ساڵی ١٩٦١ی زایینی و لە ژێر کاریگەریی ھێزە دیموکراتیکەکانی ئازەربایجان و کوردستاندا مەسەلەی نەتەوایەتی بە چەشنی مارکسیستی - لینینی لە بەرنامەی ئەم حیزبەدا گونجاندرا.

سەرکوتکردن و ڕووخاندنی کۆماری کوردستان و شەھیدکردنی پێشەوا قازی محەممەد و ھاوڕێیانی کۆتاییھاتن بە دۆزی سەربەخۆییخوازی لە ڕۆژھەڵاتی کوردستان بۆ ماوەیەکی درێژخایەن و دەستپێکی گرتن و کوشتن و دوورخستنەوەی ئازادیخوازانی کورد بوو.

مامۆستا ھێمن لە پێوەندی لەگەڵ ڕووخانی کۆماری کوردستان و شەھید بوونی پێشەوا قازی محەممەد ھەستی خۆی لە "ڕۆژگاری ڕەش" دا ئاوا دەردەبڕێ:

ئەو ساڵ جێژنەمان تاڵە دوژمنی زاڵم زاڵە
لاو جێیان سیاچاڵە دەستی دۆیان بەتاڵە

(...)وە پاش کەوت خەباتمان داگیراوە وڵاتمان
تێپەڕی ڕۆژی ھاتمان ڕووخا کۆشکی ئاواتمان
(...) بووینەوە دیل و یەخسیر وڵاتمان کرا داگیر
ڕاوکەر بوونەوە نێچیر یووسف خرانە ناو بیر
(...) دەستیان کرد بەڕەشبگیر ناپارێزن جوان و پیر
دێ زڕەی کۆت و زنجیر ھەر لێمان دەسوون شمشیر
(...) سواریان کردن پیادە جامیان کردن بێ بادە
داریان کردن ئامادە شەھید کران "بەگزادە"
لە سەقز و لە بۆکان شین و شەپۆڕە و گریان
تێکۆشەر لە دار دران قارەمان لەناو بران
لە چوارچرای مەھاباد لە کانگای بیری ئازاد
دەستی ڕەشی ئیستیبداد چەقاندی داری بێداد
لە کاتی نیوەشەوا لە جەنگەی شیرن خەوا
کرا کاری ناڕەوا لە دار درا پێشەوا
ڕۆڵەی وەفاداری کورد پێشەوای ئارام و ورد
بۆ کورد ژیا، بۆ کورد مرد گیانی فیدای گەلی کرد(...)

پاش ڕووخانی کۆمار و لە سێدارەدانی قازی محەممەد و ھاوڕێیانی پەیتا پەیتا دروشمی سەرەکیی بزووتنەوەی کورد لە ڕۆژھەڵاتی کوردستان بە ھۆی بەھێزتربوونی دەوڵەتە داگیرکەرەکان و پەیمانی ھاوبەشیان دژ بە بزووتنەوەی کورد، پشتیوانی دەوڵەتە زلھێزەکانی جیھان لەوان، لاوازبوونی ھێز و کاریگەری سەرۆک عەشیرەکان و گۆڕانکاریی بنەمای ئابووری ئەم وڵاتانە، پەرەسەندی سیستەمی سەرمایەداری، کاریگەری بیری چەپی سەرتاسەری و ھیوا بە کۆتاییھێنان بە زوڵم و زۆری نەتەوەیی لە وڵاتێکی سۆسیالیستیدا خەباتی کوردی ڕۆژھەڵاتی کوردستانی لە سەرەتادا خستە قۆناخی خەبات بۆ مافی شارۆمەندی، پاشتر خودموختاری لە چوارچێوەی ئێراندا، ھەروەھا ھەڵبژاردنی ئامانجی سۆسیالیسم و پاشان سۆسیالیسمی دیموکراتیک. باوەڕ بە چارەسەرکردنی ڕاستەقینەی چەوسانەوەی چینایەتی و نەتەوەیی لە یەکیەتیی سۆڤییەت و وڵاتە سۆسیالیستەکانی ئورووپاپی، خەباتی کۆمۆنیستەکان وەکو ھێزی سەرەکی - پێشکەوتنخوازی دژ بە زوڵم و زۆری چینایەتی و نەتەوەیی کاریگەریی زۆری بۆ ڕاکێشانی ڕووناکبیرانی کورد بەرەو ئەم حیزبانە بوو. حیزبە سەرەکیییەکانی کوردستانی لەو دەورانەی کە جیھان لە نێوان دوو بەرەی سۆسیالیستی و کاپیتالیستی دابەش کرابوو، بەرەی "سۆسیالیستی"یان ھەڵبژارد.

سەرچاوە
Serchawe

سەرچاوەکان:

١) Fo371/401173/13978 نوسخەی یادداشتێکی خانم ئەن. ک. س. لەمبتۆن. ئاتاشە(راسپێراوی) چاپەمەنی باڵوێزخانەی بریتانیا لە تاران ١٣ی سیپتەمبەری ١٩٤٤، پێوەندیی کورد لەگەڵ ڕووس. سەرچاوە: ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە بەڵگەنامەکانی وەزارەتی دەرەوەی بریتانیادا(وەرگێراوی کوردی ١٣٠بەڵگەنامە) لاپەرەی ٦٧، ئەنوەر سوڵتانی بنکەی ژین ٢٠٠٥

٢) سەرچاوەی سەرێ، لاپەرەی ٧١

٣) بزووتنەوەی رزگاریی نەتەوایەتیی گەلی کورد و قازی محەمەد ١٩٤١ - ١٩٤٧، لاپەرەکانی ٣٦٦ - ٣٦٣، رەحیمی قازی. دەزگای چاپ و بڵاکردنەوەی ئاراس، هەولێر، چاپی یەکەم ٢٠١٢

٤) سەرچاوەی سەرێ، لاپەرەکانی ٣٧٤ - ٣٧٢

(لە ژمارەی ٧١١ی"کوردستان"دا بڵاو بۆتەوە)

٧ی ئۆکتۆبەری ٢٠١٧

٦

بیری چەپ و پرسی نەتەوەیی لە نێوان ساڵەکانی ١٣٢٠ هەتا ١٣٥٧ی هەتاوی

پاش ڕووخانی دەوڵەتی ڕەزاشا، حیزبی توودەی ئێران وەکو جێگرەوەی حیزبی کۆمونیستی ئیران لە ١٠ی ڕەزبەری ١٣٢٠ دامەزرا. لە بەرنامەکانی حیزبی توودەی ئێران لە ٢ کۆنگرەی یەک (١٠ گەلاوێژی ١٣٢٣) و بە تایبەتی کۆنگرەی ٢ دا کە دوو ساڵ دوای ڕووخانی کۆماری کوردستان و حکوومەتی میلیی ئازەربایجان لە ٥ی بانەمەڕی ١٣٢٧ پێکهات، لە بەندی ١٠ی بەشی خەباتی سیاسیدا تەنیا باسی» ئازادیی تەواو بۆ کەمایەتییەکان لە کاروباری فەرهەنگی و ئایینیی خۆیان»دا(١) دەکرێ و باسێک سەبارەت بە مەسەلەی نەتەوەیی و مافی چارەنووسی لێنینی لە گۆڕێدا نیە. هەروەها لە پلینۆمەکانی ١ هەتا ٦ی حیزبی توودەی ئێران لە کۆی سەنەد و بەڵگەکانی حیزبی توودەی ئێران کە لە ساڵی ١٣٦٠دا بڵاو بۆتەوە، هیچ باسێک لەپرسی میللی لە ئیران وەبەرچاو ناکەوێ، بەڵام لە بەرنامەی حیزبی توودەی ئێران پاش پلنۆمی ٧ و کۆنفرانسی

یەکگرتن لەگەڵ فرقەی دیموکراتی ئازەربایجان لە هاوینی ١٣٣٩ی هەتاوی لە بەشی «بریارنامەی پلینۆمی ٧ (گەورە) کۆمیتە ناوەندی حیزبی توودەی ئێران سەبارەت بە مەسەلەی یەکگرتویی ڕێبەری و سازمانی حیزبی چینی کریکار لە ئێران» لە بەندی ٤دا ئاماژە بە «بایەخ و هەستیاریی مەسەلەی میللی لە ئێران» دەکا و بە چەشنێکی ڕەسمی لە بەرنامەی خۆی، لە بەشی مەسەلەی میللیدا باسی «مافی کاملی چارەنووسی گەلەکانی دانیشتووی ئێران» دەکا.(٢)لە درێژایی تەواوی ئەو ساڵانە کە بەسەر هەوەڵین بەیانییەی فرقەی کۆمۆنیستی ئێران تێپەر بووە سەرەڕای ئەوەی کە زۆربەی ڕێکخراوەکانی چەپی ئێرانی لە پرۆگرامی خۆیاندا باسی یەکیەتیی دڵخوازانەی نەتەوەکانی ئێران و جاروبار مافی جیابوونەوە دەکەن بە هۆی بڕوامەندییان بە تەواوهتیی خاکی ئێران، یەکیەتیی چینی کریکار و دامەزراندنی سۆسیالیسم لە ئێراندا ئەم مەسەلەیە تەنیا لە سەر لاپەرەی پرۆگرامەکەیاندا ماوەتەوەو کێشەی «میللی»یان وەکو پاشکۆی کێشەی چینایەتی پێناسە کردوە. سەرەڕای ئەوەش کە «خەبات بۆ یەکگرتنەوەی وڵاتە دابڕاوەکانی میللی»(٣) وەکوو چەشنێک لە خەباتی دژی ستەمی میللی پێناسە دەکەن، کاتێک ئەمباسە بە ئێران دەگا، بەپێی ئەم قسەیەی لێنین کە» بەرژەوەندی سۆسیالیسم سەرتر لە بەرژەوەندی و قازانجی میللەتەکان بۆ چارەنووسی خۆیانە»(٤) لە ڕوانگەی حیزبێکی سەرتاسەری چەپەوە، خوازیاری چارەسەرکردنی کێشەی نەتەوەیی لە چوارچێوەی وڵاتێک، یانی لە چوارچێوەی یەکپارچەیی وڵاتی ئێرانن. تەنانەت کاتی هەڵسەنگاندنی بزووتنەوەی سەربەخۆییخوازانە کوردیش نیشانەی ناسیۆنالیست و وەدواکەتوویی لێدەدەن.

بۆ وێنە دوکتور گەڵاوێژ یەکێک لە کادرە کوردەکانی حیزبی توودەی ئێران و فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان بەم چەشنە باسی کۆمەڵەی (ژ - ک) دەکا: ئەم حیزبە لە ژێر دروشمی دژی فاشیستی، دژی فئودالی و خەباتی دژی کۆنەپەرەستی لە ماوەیەکی کورتدا نفووز و وەج و ڕێزێکی بێ وێنەی لە نێو خەڵکی نیشتمانپەروەر و پێشکەوتنخواز و شۆڕشگێری کوردستان وەدەست هێنا(٥) (بەڵام) «دروشمی سەرەکیی کۆمەڵە وەکوو «کوردستانی گەورە» هۆی دوورکردنەوەی خەباتی گەلی کورد لە ڕاستییەکان، بەهێزکردنی دوژمن و لاوازکردنی گەلی کورد بوو.(٦)

دوکتۆر ڕەحیم قازیش لە تێزی خوێندنی بۆ وەرگرتنی دەرەجەی دوکتۆریی زانستی مێژوو لە ساڵی ١٩٧١ لە باکۆ دروشمی وێکخستنی تەواوی بەشەکانی لەتلەتکراوی کوردستان لە لایەن کۆمەڵەی ژ، ک بە هەڵە دەزانێ و دەڵێ: ئاشکرایە کە ئەمە ئامانجی تەواوی گەلی کودە بە تێکڕایی و، ئامانجی دوارۆژی جووڵانەوەی ڕزگاریی نەتەوایەتیی گەلی کوردە؛ بەڵام لە زرووف و سەردەمی کاتی شەڕی دووەمی جیهانیدا(تەنانەت ئێستاش) خەبات بەڕێوەبردن لەژێر ئەم دروشمەدا بە ئەنجامێکی پێویست و باش نەدەگەیشت.(٧)

دوکتۆر قاسملووش کە نزیک بە سی ساڵ ئەندامی حیزبی توودەی ئێران بوو، تەنانەت کاتێک لەم حیزبە جیادەبێتەوە و ڕۆڵێکی سەرەکی لە بووژاندنەوەی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران دەگێڕێ، بەبیری چەپێکی ئێرانییەوە مەسەلەی سەربەخۆیی کۆمەڵەی ژ - ک لێکدەداوەتەوە و لە «چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادی»دا، کۆمەڵەی ژ. ک بە ڕێکخراوێکی ناسیونالیست و داخراو ناو دەبا کە بۆ «کوردایەتی ڕووت» هەوڵی دەدا و نەیتوانی «خەباتی گەلی کورد لە کوردستانی ئێران لەگەڵ جووڵانەوەی هەمووی ئێران» لێکگرێ بدا.(٨) لە لایەکی دیکەوە دوکتۆر قاسملو ووەک دوکترینی خودموختاری سەرەتا لە کۆنفرانسی سێهەمی حیزبی دیموکراتی کوردستان و پاشان کۆنگرەکانی حیزب و بە تایبەتی لە بابەتێک بە ناوی «باسیک لە سەر دروشمی بنەرەتیی حیزب» لە ساڵی ١٣٦٤دا بە پێی نەبوونی بارودۆخ و هەلومەرجی پێویست بۆ هێنانە بەرباسی دروشمی سەربەخۆیی یان فیدراڵیزم، «دیموکراسی بۆ ئێران و خودموختاری بۆ کوردستان» وەکو دروستترین دروشم لە قەڵەم دەدا و، لە باشترین شێوەدا تیوریزەی دەکا و ئەم دروشمە وەک بەرهەمی «لێکۆڵینەوەیەکی دوور و درێژ» ناودەبا. دوکتۆر قاسملو لەبارەی هێنانی دیموکراسی بۆ ئێران پێش خودموختاری بۆ کوردستان دەڵێ:»(...) دێمۆکراسیمان لە پێشەوە داناوە هۆی ئەوەیە کە هەم پێوەندیی بە ئێرانەوە هەیە کە گشتیترە، بەرینترە لە کوردستان و هەم هاتوینە سەر ئەم بڕوایە کە بەبێ دێمۆکراسیی ڕاستەقینە، تەنانەت ئەگەر ئێمە خودموختاریشمان دەستکەوێ، ئەو خۆدموختارییە زامنێکی دیکەی نیە (...). ئێمە بەش بە حاڵی خۆمان موخالیفی هەموو شێوە دیکتاتۆرییەکین کەوابوو بۆ ئێمە دێمۆکراسی وەک حیزبێکی دیموکرات هەدەفە. حیزبێکی دیموکراتین بۆ ئازادی یان بۆ ئازادی هەموو گەلانی ئێران تێدەکۆشین». دوکتۆر قاسملو لەو بەشەدا کە باسی چەشنەکانی جێبەجێ کردنی مافی چارەنووس دەکا، سەبارەت بە خودموختاری کە شکڵی هەڵبژاردەی حیزبی دێمۆکراتی کوردستانی ئێران بۆ چارەسەرکردنی مافی کورد لەو سەردەمەیە، ئاوا دەبێژێ: «شکڵی سێهەم؛ دیاریکردنی چارەنووس بە شیوەی خودموختارییە. خودموختاری وەختێک دێتە گۆڕێ کە بە گشتی ئەو گەلە نەیهەوێ جودا بێتەوە، یانی واز لە سەربەخۆیی بێنێ. نەشی هەوێ یان بارودۆخی وڵات بۆ فیدراڵی لەبار نەبێ.»(٩)

چەپ و مەسەلەی نەتەوەیی پاش شۆڕشی ساڵی ٥٧ی هەتاویی

پاش شۆڕشی ساڵی ٥٧ی هەتاویی لە ئێران و ڕاگەیاندنی ڕەسمیی هاتنە مەیدانی سازمانێکی تازەی کوردستانی وەکوو «شۆڕشگێری زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران - کۆمەڵە» لە گۆڕەپانی خەباتی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا کە بەشێکی بەرچاو لە ڕووناکبیر و کەسایەتیی کورد لە ڕیزیدا دەستیان بە کار و تێکۆشانی سیاسی کرد، بە هۆی نەبوونی کۆنسێپتێکی نەتەوەیی و گرێدانی بەرژەوەندیی کورد لەگەڵ خەباتی چینایەتی لە کوردستان و ئێراندا گۆڕانکارییەک لە ڕەوتی بزووتنەوەی کورد پێک نەهات و دروشمی خودموختاری هەر وەکوو دروشمی سەرەکیی کورد مایەوە.

«کۆمەڵە» خەباتی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان وەکو «بزووتنەوەی مقاومەتی کورد» کە بەشێک لە خەباتی شۆڕشگێرانە - دیموکراتیکی ئێران و سەنگەری سەقامگرتوویی دیفاع لە دیموکراسی لە ئێرانە، پێناسە دەکا. «کۆمەڵە» سەرەڕای دەربڕینی باوەری خۆی بە «مافی چارەنووس تا ئاستی جیابوونەوە»، خودموختاریی بە ویستی تایبەتمەندی گەلی کورد بۆ چارەسەرکردنی مەسەلەی میللی لە قەڵەمدا، و وەکو بەشێک لە «پرولیتاریای ئاگای ئێران» هاوکات خۆی بە «نوێنەر و بەرەنگاری قازانجی کرێکاران و زەحمەتکێشانی کوردستان» پێناسە کرد، بەم باوەڕە بوو کە لە نێو بزووتنەوەی میللی - دیموکراتیکی ئەو کاتی کوردستان، خەباتی چینایەتی لە نێوان بۆرژوازی و پرۆلیتاریا لە جەریانە و پەرەی گرتووە.»(١٠) هەر بەم پێیە، کۆمەڵە لە بڕیارنامەیەکدا کە لە جەنگەی شەڕی کۆمەڵە و دیموکرات وەک سازمانی کوردستانی حیزبی کۆمۆنیستیی ئێران بڵاویکردوە، حیزبی دیموکرات بە«حیزبێکی بورژوازی لە بزووتنەوەی میللی کوردستان»(١١) ناو دەبا. کۆمەڵە سەرەڕای ئەوەی کە زۆرینەی کادر و ئەندامەکانی کورد بوونو گۆڕەپانی خەباتی ئەم ڕێکخراوەیە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بوو، بەڵام بە پێی ئایدۆلۆژیا و بیرو هزری سیاسییەوە حیزبێکی تەواو چەپی ئێرانی بوو کە لە کاتی دامەزرانییەوە بۆ پێکهێنانی «حیزبی چینی کرێکاری ئێران»(١٢) و «خەبات لە پێناوی شۆڕشی دیموکراتی بە ڕێبەریی چینی کرێکار و دامەزراندنی کۆمەڵێکی سۆسیالیستی»(١٣) تێکۆشا و چارەسەری مافی نەتەوایەتیی گەلی کوردی لەگەڵ بزووتنەوەی کرێکاری لە ئێران گرێدا. لەم پێناوەدا کۆمەڵە بە ڕوونی لە وتارێکدا ئاماژەی کرد:» (...) ئێمە بۆ گەلی کورد تەوزیح دەدەین کە لە ئێرانێکدا کە هی کرێکاران و زەحمەتکێشانی سەرانسەری وڵات بێ، مافی نەتەوایەتی بە باشترین شێوە بەدی دێ. ئێمە بە زەحمەتکێشانی کوردستان دەڵێن کە ئازادیی ڕاستەقینەی ئەوان و ڕزگارییان لە نەبوونی و چەوسانەوە و زوڵم و زۆر، بەهاوپەیوەندیی لەگەڵ چینی کرێکاری ئێران تەئمین دەبێ».(١٤)

بەم چەشنە، حیزبی دیموکرات، کۆمەڵە و هێزەکانی چەپی سەرتاسەری بە تایبەتی حیزبی توودەی ئێران و سازمانی فیداییانی ئەکسەریەت (زۆرینە) لە ڕاستیدا لە سەقامگرتنی ئەم دروشمە لە «ڕەوانی کۆمەڵگادا» دەوری سەرەکییان گێرا و خودموختاری وەک باشترین ڕێگای چارەسەری کێشەی کورد ڕەخنەی کردە نێو مێشکی رووناکبیری کوردەوە.

سەرچاوەکان:

١) اسناد و دیدگاەها، حزب توده ایران از آغاز پیدایی تا انقلاب بهمن ١٣٥٧، چاپ اول ١٣٦٠. ص: ٦٦ و ١٤٣

٢) سەرچاوەی سەرەوە لاپەرەی ٤٠٣ و ٤١٩.

٣) کۆی نووسراوەکانی لێنین، بەرگی ٢٣، لاپەرەی ١٩٨، وەرگیراو لە «در باره ملت ومسله ملی، احسان طبری، مردم، ارگام مرکزی حزب توده ایران، دورەهفتم، سال اول، شماره ٥٣، پنجشنبه ٢٥ مرداد ماه ١٣٥٨.

٤) سەرچاوەیسەرێ.

سەرچاوە
Serchawe

٥)«یک نقطه تحول بزرگ در تاریخ خلق کرد»، ع. گلاویژ، دنیا شماره ٩ - آذرماه ١٣٥٤.

٦) یادی از جنبش دوم بهمن "نظری به پیدایش جنبش دموکراتیک در کردستان ایران" ع. گلاویژ، نشریه سیاسی تئوریک «دنیا»، دی ماه ١٣٥٦، شماره ١٠، سال چهارم دوره سوم، هەروەها بڕوانە بابەتێکی رزا شەلتوکیلە: نشریه سیاسی تئوریک «دنیا»، دی ماه ١٣٥٨، شماره ٦، باز نشر.

٧) بزووتنەوەی ڕزگاریی نەتەوایەتیی گەلی کورد و قازی محەمەد ١٩٤١ - ١٩٤٧، لاپەرەی ١٣٤ رەحیمی قازی. دەزگای چاپ و بڵاکردنەوەی ئاراس، هەولێر، چاپی یەکەم ٢٠١٢.

٨) کورتە مێژووی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادی د. عبدالرحمن قاسملو، لاپەرەی ١٥ - ١٦.

٩) تاڤگەی هەقیقەت ١، کۆکردنەوەی کاوە بەهرامی، باسێک لە سەر دروشمی بنەرەتیی حیزب، ١٣٦٤، لاپەرەکانی ٢٨٧ - ٢٨٥.

١٠)پیشرو، ارگان تئوریک سیاسی، قطعنامەهای مصوب کنفرانس اخیر کۆمەلە، جنبش مقاومت خلق کرد و مسئله ملی در کردستان. ٧ و ٨. شماره ٢ ضمیمه ٢) ١٤ مهر ٦٠)

١١)اطلاعیه پایانی سومین پلنوم کمیته مرکزی کومەلە، قطعنامه نشست وسیع کمیته مرکزی کومەلە در باره جنگ جاری میان حزب دمکرات و کومەلە، ص. ٥ تیر ماه ١٣٦٤

١٢) بررسی انتقادی تجربه حزب کمونیست ایران، گۆڤاری «افق سوسیالیسم» شماره ٤

١٣)پێشرەوی ژمارە ٢ ئورگانی تیئوریک - سیاسیی کۆمەڵە، ١٣٦٠ی هەتاویی، وتاری لە کۆنگرەی یەکەمەوە بۆ کونگرەی دووهەم

١٤) پاشکۆی پێشرەوی کوردی، ژمارە ٢، ٥ی خەرمانانی ١٣٦٠، وتاری کۆمەڵە و مەسەلەی نەتەواویەتی لە کوردستان

(لە ژمارەی ٧١٢ی"کوردستان"دا بڵاو بۆتەوە)

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان و کورد - ڕێکەوتی: ٢٣ی ئۆکتۆبەری ٢٠١٧

سەرچاوە
Serchawe

(٧)

چەپی کورد و پرسی نەتەوایەتی

بێگومان لە نێو هەر کۆمەڵگەیەکدا بە پێی بوونی چین و توێژی جۆراوجۆر، حیزب و ڕێکخراوەی ڕەنگاوڕەنگ بە بیر و کردەوەی جیاوازەوە دروست دەبێ. لێرەدا بە پێی هەلومەرج و بارودۆخی مێژوویی کوردستان کە لە نێوان چوار دەوڵەتدا دابەشکراوە، ئەم پرسیارە دێتە پێش کە ئەرکی سەرەکیی حیزبێکی کوردستانی بە هەر بیر و باوەڕێکەوە چیە و کام ڕێباز کورد بە کیان و سەروەریی خۆی نزیک دەکاتەوە. بڵێی ئەرک و پرۆگرامی حیزبێکی کوردستانی یەک لەوان چەپ لە وڵاتێکی داگیرکراو و کوڵۆنیکراودا هاوئاهەنگی لەگەڵ حیزبێکی سەرتاسەری یان حێزبێک هەبێ کە نەتەوەکەی کێشەی میللیی نیە و بە دەوڵەت و کیانی خۆی گەیشتووە؟ بڵێی بە لەبەر چاوگرتنی بیر و باوەڕی هێزە سەرکییەکانی ئێرانی سەبارەت بە کێشەی نەتەوەیی بە گشتی و کێشەی کورد بە تایبەتی کە تەنانەت مافی کورد لە چوارچێوەی تەسکی خودموختاریشدا بە ڕەوا نابینن و لەهەر حاڵەتێکدا مۆری جیاییخوازی لە نێوچاوانی هەر کوردێک دەدەن، بە شوێن چارەسەرکردنی کێشەی کورد لە چوارچێوەی ئێراندا تەنیا بە هەدەردانی هێز و توانایی کورد و بە فیڕۆدانی کات و دەرفەتەکانی مێژوویی نەبێ؟ ئایا بە لەبەر چاوگرتنی ئەم ڕاستییە کە کورد وەکو نەتەوەیەک، واتە بە تەواوی چین و توێژەکانییەوە دەچەوسێتەوە، بڵێی تەنانەت ئەگەر لە کۆمەڵگەیەکی فیدراڵیشدا بە ئازادی بگا، کێشەی نەتەوەیی ئەو چارەسەر بکرێ؟ بڵێی نەتەوەیەک کە بە کۆمەڵ لە تەواوی بوارەکانی ژیانیدا لە ژێر زوڵم و زۆری نەتەوایەتیو ڕەگەزپەرەستیی سەقامگرتوودایە، بە گەیشتن بە مافی شارۆمەندیی لە ئێراندا لەم کێشە مێژووییە ڕزگاری بێ؟ ئایا لە کوردستاندا ئەرکی سەرەکیی حیزبەکان دەبێ تەنیا لەچوارچێوەی بەرگری لە مافی چین و توێژەکان و گەیشتن بە مافی مرۆڤ قەتیس بمێنێتەوە؟

کاتێک وڵامی ئەم پرسیارانە ئەرێنی بێ، پێویستە تێکۆشەری کورد لە هەنگاوی هەوڵدا هەوڵی ڕزگاربوونی خۆی لەم بارودۆخە بدا و بۆ گەیشتن بە مافی ڕەوای خۆی تێبکۆشێ و ڕووی سەرەکیی بزووتنەوەی کورد بەرەو ڕەوتی مێژوویی خۆی بگەڕێنەتەوە و لەوە زۆرتر نەبێتە پاشکۆی بیری ئێرانچییەتی بە چەپ و ڕاستی ئەو بیرە داگیرکەرە.

کاتێک ئەم ڕاستییە کە مەسەلەی کوردستان وەکوو وڵاتێکی داگیرکراو نە لە بوون لە چوارچێوەی ئەم وڵاتانە، بەڵکوو بە پێچەوانە بە دامەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆی کورد چارە دەکرێ ببێتە نێوەرۆکی فیکریی ئەم چەشنە حیزبانە، ئەو کات خەبات لە پێناوی سەربەخۆیی و پێکهێنانی دەوڵەت و کیانی نەتەوەیی دەبێتە ستراتێژیی سەرەکی ئەوان و لە پێناوی ئەم ئامانجەدا تاکتیکەکانی کاتیی بە پێی بارودۆخ و پارسەنگی هێزەکان، ئاستی ئاگایی نەتەوەیی، ڕێکخستن و کۆکردنەوەی

کۆمەڵی خەڵک لە دەوری ئەو دروشمانەی کە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی کورد لە پێناوی گەیشتن بە ئاواتی مێژوویـیان نزیک دەکاتەوە، تەنزیم دەکرێ و ستراتیژیی کورد فیدای تاکتیکی کاتی ناکرێ. بەم پێیە پێویستە هێزی چەپیش نە تەنیا بۆ وەدیهێنانی حەقی زەحمەتکێشی چەوساوەی کورد تێبکۆشێ، بەڵکوو ئەم ڕاستییەش لەبەر چاو بگرێ کە زەحمەتکێشی کورد و تەواوی چین و توێژەکانی ئەم کۆمەڵگەیە مەسەلەیەکی زۆر گرینگی دیکەیان بە ناوی «مەسەلەی نەتەوەیی»هەیە و بێ چارەسەرکردنی ئەم کێشەیە، مەسەلەی چینایەتییان چارەسەر ناکرێ و پێویستە کورد ماڵی و کیانی خۆی دروست بکا تا بتوانێ لە کوردستانێکی سەربەخۆدا بۆ پێکهێنانی کۆمەڵگەیەکی ئازاد، دیموکرات و نزامێکی دادپەروەر خەبات بکا. ئەوە بەو مانایەیە کە بوار و سروشتی خەباتی سەرەکیی بزووتنەوەی کورد لە قۆناخی هەوەڵدا ڕزگاریخوازانەیە، پێویستە لە بەرەیەکدا تەواوی چین و توێژی کورد بە هەر بیر و باوەڕێکەوە بۆ ئازادی و سەربەخۆیی کوردستان تێبکۆشن.

بێگومان هەڵبژاردنی تاکتیکی دروست بۆ گەیشتن بە ئامانج واتە ستراتیژی پێوەندیی ڕاستەوخۆی لەگەڵ بارودۆخی سیاسی کوردستان، وڵاتەداگیرکەرەکان و سیاسەتی گشتی وڵاتە زلهێزەکانی جیهان هەیە.

ئەمڕۆکە ئەگەر بیرۆکەی مافی شارۆمەندی و خودموختاری فەرهەنگی وەلانێین، لەوەدەچێ لە بارودۆخی ئێستادا دوو بۆچوونی سەرەکی لە نێوان ڕووناکبیرانی کورد لە پێوەندیی لەگەڵ شێوەی چارەسەرکردنی پرسی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ببیندرێ:

یەکەم: لەم سەردەمەدا دروشمی سەرەکی گەیشتن بە وڵاتێکی فیدراڵە، بەڵام ئەگەر مافی کورد لەم چوارچێوەیەدا مسۆگەر نەکرێ، ئەوە مافی کوردە داوای جیابوونە بکا. زۆربەی حیزب و ئەو کەسانەی کە هۆگری ئەم بیرەن، مافی چارەنووسی کوردو تەنانەت سەربەخۆیی بە مافی کورد دەزانن بەڵام ئێستا بە پێی لێکدانەوەی بارودۆخی ئەمڕۆ دانی ئەم دروشمە بە گونجاو نازانن. بە پێێ بۆچوونێک، بۆ گەیشتن بە سەربەرخۆیی پێویستە بە پێی هەلومەرجی ئەمڕۆی کوردستان و جیهان، لاسەنگی هێزی کوردو دەوڵەتەکان، بوونی زۆرینەی ئەم حیزبانە لە تاراوگە، دوور بوونیان لە کۆمەڵگای کوردی، نزمبوونی ئاستی ئاگایی نەتەوەییو بیری سەربەخۆییخوازی، نزمبوونی ئاستی گەشەسەندنی بنەمای ئابووریو کۆمەڵایەتی - سیاسی کوردستان، بۆ وەدیهێنانی ئەم ئاواتە دەبێ لە کاناڵی فیدراڵیزمەوە بۆی بچین. فیدراڵیزم بە پێی کۆتاییهێنان بە نەخشی ناوەند و بەهێزکردنی ڕۆڵی نەتەوەکان لە کاروباری ژیانی خۆیان، دیاریکردنی سنووری جوغرافیای - مێژوویی و پێکهێنانی ستروکتوری دەوڵەتی کوردی دەبێتە ڕێخۆشکەری سەربەخۆیی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان. بەپێی ئەم باوەڕە فیدراڵیزم ئەو دەرفەتە پێکدێنی کە کورد پەیتا پەیتا بە خەرجێکی کەمتر ڕێگای خۆی بۆ گەیشتن بە ئاواتی دێرینە خۆی یانی سەربەخۆیی و پێکهێنانی کیانو سەروەری خۆی ببڕێ. بۆ وێنە ئەو وڵاتانەی کە بەرهەمی ڕووخانی یەکێتی سۆڤییەتن

نموونەیەک لەو حاڵەتەن. پێکهاتنی کۆمارەکانی سۆسیالیستی لە یەکیەتیی سۆڤییەتی پاش شۆڕشی ئوکتۆبر لە ساڵی ١٩١٧ی زایینی بوو بە هۆی بە نەتەوەبوونو پێکهاتنی دەزگا و سیستەمی دەوڵەتی ئەو گەلانەی کە لە کاتی تێزاردا لە ژێر زوڵم و زۆری دەوڵەتی ڕووسیەدا بوون. بە ڕووخانی یەکێتی سۆڤییەت، ئەم کۆمارانە بە پێی هەبوونی بنەمای پێویست بۆ وڵاتێکی سەربەخۆ، هەر کامیان وڵاتی سەربەخۆی خۆیان پێکهێنا و ڕایانگەیاند.

دووهەم: سەربەخۆیی وەکو دروشمی ستراتیژیکی و تاکتیکی تەنیا ڕێگای چارەسەرکردنی کێشەی کوردە. بە پێی ئەم باوەڕە هەر چەشنە بیرێکی فیدراڵیخوازی دەتوانێ کۆسپێک بێ لە سەر ڕێگای گەیشتن بۆ پێکهێنانی کیانی نەتەوەیی و سەربەخۆیی کورد. بە پێی ئەو ئاڵوگۆڕانەی کە لە ئاستی ناوچەو جیهان لە دوو دەیەی ڕابردوودا پێکهاتووە کاتی سەربەخۆیی و بە دەوڵەت بوونی کورد گەیشتووە و دەبێ داوای سەربەخۆیی بکردرێ. ڕووداوەکانی پاش ڕووخانی یەکیەتیی سۆڤییەت و بەرەی سۆسیالیستی لە ڕۆژهەڵاتی ئورووپاو سەرهەڵدانی چەندین وڵاتی تازەو سەربەخۆ، ڕووخانی دەوڵەتی بەعسی سۆسیالیستی ئێراق و پێکهاتنی دەوڵەتی نیوەسەربەخۆی باشووری کوردستان، پێکهاتنی دەوڵەتی دیموکراتیکی تەیمور و باشووری سودان، ویستی سەربەخۆیی لە کاتالۆنیای ئیسپانیا و قەیرانی نەتەوەیی بلژیک لە ئورووپای یەکگرتوودا، هەروەها قەبوڵی ڕێفراندۆم بۆ سەربەخۆیی سکاتلەند لە لایەن دەوڵەتی ئینگلیسەوە، نزیکبوونەوەی پەیتا پەیتای فەلستین بۆ پێکهێنانی دەوڵەتێکی سەربەخۆو هتد... کۆمەڵگای جیهانی تووشی ئاڵوگۆڕێکی گەورەو سەرنجڕاکێش کردوە و پێویستە کوردیش لەم ڕەوتە وەپاش نەکەوێ و هەوڵ بۆ سەربەخۆیی و ڕاکێشانی بیروڕای گشتیی جیهانی بۆ ئەم مەسەلەیە بدا.(١)

تەواوی ئەم خاڵانەی سەرەوە جێگای باس و لێکدانەوەن، دەکرێ نوێنەرانی جۆراوجۆری کورد سەبارەت بە شێوەی گەیشتن بە مافی کورد لە فیدراڵیزمەوە هەتا سەربەخۆیی بیروڕای جیاوازیان هەبێ. بەڵام مەسەلەی سەرەکی ئەویە کە ئەوان باوەڕیان بەوە هەبێ کە پرسی کورد تەنیا بە پێکهێنانی سەروەریو کیانی خۆی چارەسەر دەکرێو بە ڕاشکاوی پارێزگەری مافی نەتەوەی کورد هەتا ئاستی جیابوونەوە بن. لەم قۆناخەدا کوردی ڕۆژهەڵات پێویستە بە پێی بەرژەوەندیی ئەو بەشەی کوردستان بۆ گەیشتن بە مافی ڕەوای خۆی تێبکۆشێ و قۆناخ بە قۆناخ بە پێی هەلومەرجی ڕۆژهەڵاتی کوردستان ڕێگای خۆی بۆ گەیشتن بە مافی ڕەوای کورد ببڕێ و سیاسەتی خۆی بە بەشێکی دیکەی کوردستان گرێ نەدا.»(٢)

هێگێل(٣) (فەیلەسۆفی ئەڵمانی) دەڵێ: «تا ئێستا هیچ کەس، هیچ کات شتێک لە مێژوو فێر نەبووە». ئەمە ڕاستە، بەڵام ئەوە لەم ڕاستییە کەم ناکاتەوە کە مێژوو مرۆڤ فێری چەند وانەیەکی بەکەڵک و ژیرانە دەکا و پێویستە ئینسان لە مێژوو دەرس وەربگرێ، ئەنجامە بەکەڵکەکانی دەرکێشی و بەلانیکەم هەڵەی پێشینیان دووپات نەکاتەوە. لێرەدا خەتاکار

دەرسەکانی مێژوو نییە، بەڵکوو نەبوونی بڕشت و لێهاتوویی بۆ فێربوونی ئەم وانانەیە.»(٤)تەواوی ڕووداوە دڵتەزێنەکانی دوو سەدەی ڕابردوو نیشانیداوە کە نەبوونی دەوڵەتی یەکگرتووی کورد و کوڵۆنیبوونی کوردستان هۆی سەرەکی تەواوی ئەم بەسەرهاتە تاڵانەی نەتەوەیەکی ٤٠ میلیۆنییە کە لە سەدەی ٢١یشدا لە مافە ڕەواکانی خۆی بێبەش کراوە و ئەم نوقسانە گەورەترین کۆسپی سەر ڕێگای گەشەسەندنی کورد لە تەواوی بوارەکانی ژیانی ئەمڕۆییدایە. کورد بۆ گەیشتن بە ئاواتەکانی مێژینەی خۆی تەنیا و تەنیا ڕێگایەکی لە پێشە، ئەویش خەبات بۆ دامەزراندنی دەوڵەت و کیان و سەروەریی خۆیەتی. میللەتی کورد بێ سەربەخۆیی، هیچ کاتێک بە هێمنی و ئاواتەکانی خۆی ناگا و ڕۆڵەی کورد وەک دیل و ژێردەستی نەتەوەی زاڵ دەمێنێتەوە. ڕووداوەکانی چەند دەیەی ڕابردوو نیشانیداوە کە تەواوی گۆرانکارییەکانی جیهانی و ناوچە هەلومەرج ودەرفەتی پێویستی بۆ گەیشتن بەم مافەی پێک هێناوە و کورد تەنیا لە ڕێگای یەکیەتی و خەباتی ژیرانە چ لە ئاستی کوردستان و ناوچەی ڕۆژهەڵاتی نیوەڕاست و چ لە ئاستی جیهانیدا دەتوانێ بەم ئاواتە پیرۆزە یانی «سەربەخۆیی کوردستان» بگا.

سەرچاوەکان:

١) کورتەباسێک لەسەر ڕەمزی سەرکەوتن، بیری سەربەخۆییخوازیی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، کامران ئەمێن ئاوە

٢) کێشەی کورد و درووشمی سەرەکی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، گەلاڵەی مەسەڵە، کامران ئەمێن ئاوە

٣) Georg Wilhelm Friedrich Hegel (27. August 1770 in Stuttgart; 14)November 1831 in Berlin

٤) تاریخ کردستان، مولفان لازایف، محوی و دیگران. نتیجەگیریی ص ٣٠٨ ترجمه منصور صدقی و کامران امین آوه، چاپ اول ٢٠٠٧، آلمان.

(لە ژمارەی ٧١٣ی"کوردستان"دا بڵاو بۆتەوە)

سەرچاوە: ماڵپەڕی کوردستان و کورد - ڕێکەوتی: ٧ی نۆڤەمبەری ٢٠١٧

کۆکردنەوە و ئامادەکردنی: ڕەحمان نەقشی

بەفرانباری ٢٧٢٢ی کوردی = دیسەمبەری ٢٠٢٢ی زایینی

سپاس و پێزانین

بۆ د. کامەران ئەمین ئاوە بۆ نووسین و ئامادەکردنی ئەم بابەتە بەنرخە.

دەستتان خۆش و هەروا قەڵەم ڕەنگین بن بۆ گەل و نیشتمان.

ڕەحمان نەقشی